

Waarom zijn de anti-globalisten tegen de WTO ?

Stijn MONIQUET

promotor :

Prof. dr. Walter VANTHIELEN

Eindverhandeling voorgedragen tot het bekomen van de graad
Licentiaat in de toegepaste economische wetenschappen major
beleidsmanagement

universiteit
▶▶ hasselt

Samenvatting

De term “globaliseringstijdperk” is de favoriete naam om de hedendaagse tijd te omschrijven. Globalisering wordt steeds meer geassocieerd met voortschrijdende liberalisering van de economische relaties en het verdwijnen van staatsgrenzen voor kapitaal en productiemiddelen. Ideologisch is het neoliberale gedachtegoed schatplichtig aan het globalisatieproces. Het kapitaal, de investeringen en de producten moeten zo vrij als mogelijk kunnen bewegen en elke sociale interventie in dit bewegingsproces moet vermeden worden. De mens heeft als gevolg van deze globaliseringsprocessen steeds minder grip en invloed op zijn directe leefomgeving. Er ontstaat dus een groeiende oppositionele wereldwijde beweging van groeperingen.

De Wereldhandelsorganisatie, WTO, wordt als de bezieler van deze economische globalisering beschouwd. De WTO is opgericht tijdens de Uruguay-Ronde (1986-1994) als opvolger van de GATT (General Agreement on Tariffs and Trade). De GATT is een akkoord opgesteld om de handel tussen de betrokken naties vrij te maken en zo een coherent internationaal economisch systeem te creëren. Met het ontstaan van de WTO werd de werkingssfeer van de GATT uitgebreid tot onder meer de handel in diensten (GATS) en handelsgerelateerde aspecten van het intellectuele eigendom (TRIPS).

Naast de WTO zijn er tal van andere internationale instellingen en spelers die als globalistisch kunnen beschouwd worden. De bekendste zijn het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank. De anti-globalisten hebben kritiek op het restrictief monetair en fiscaal beleid van het IMF. Hierdoor zou het IMF bankfalangen, recessies en dalende overheidsuitgaven veroorzaken. De kritiek op de Wereldbank richt zich vooral op zijn neoliberale houding en de schending van de mensenrechten.

De derde ministerconferentie in Seattle in 1999 zorgde ervoor dat het WTO een beruchte en omstreden instelling werd. Deze gebeurtenis staat bekend als “the Battle

of Seattle” en wordt door velen als de geboorte van de anti-globalistische beweging bestempeld. Anti-globalisme wordt gebruikt om de politieke gedachtegang weer te geven van de groep mensen die zich verzet tegen de huidige handelreglementering vanwege internationale handelsorganisaties. De beweging wordt gekenmerkt door zijn verschillende meningen over het globalisatieproces. De anti-globalisten moeten zich verweren tegen verwijten zoals dubbele agenda's, starheid bij het aangaan van dialoog, populisme en gebrek aan interne transparantie. In deze eindverhandeling worden verschillende groepen van anti-globalisten onderscheiden. De anti-globalisten tegen de vrije handel waarschuwen ervoor dat de vrije handel de welvaart en het welzijn bedreigt en voor een grotere ongelijkheid zorgt in de wereld. De milieuactivisten postuleren dat de globalisatie het milieu zou schaden. Sociale ontwikkelingsagentschappen zoals Oxfam International hekelen het feit dat de regelgeving van de WTO enkel de bedrijven in de rijke landen te goede komen. Er bestaat ook linkse kritiek op de globalisatie. Zij verenigen zich in een Wereld Sociaal Forum en koesteren de droom van een linkse samenleving in de huidige geglobaliseerde omgeving.

Het is nuttig de participatie van niet-gouvernementele organisaties, zoals Oxfam International en 11.11.11, bij de WTO te onderzoeken. In hun relatie met de WTO spelen de NGO's de rol van observator en proberen ze met de opgedane kennis de burgers, de parlementariërs, de media en andere maatschappelijke actoren te informeren. De NGO's kunnen behoorlijk makkelijk informatie inwinnen bij de WTO. Ze worden ook toegelaten op de symposia die door het WTO- secretariaat georganiseerd worden. Het blijft moeilijk voor de NGO's om contacten te leggen met de delegatieleden en de toegang tot de vaak bekritiseerde WTO-geschillencommissie blijft beperkt.

De WTO coördineert de politieke besluitvorming over de wereldwijde liberalisering van markten en producten. Als gevolg van de verschillende politieke en economische belangen zijn er grote nationale tegenstellingen. Voorts bestaan er binnen de WTO nog tegenstellingen tussen het rijke Noorden en het arme Zuiden, tussen de

vrijhandel en de milieubescherming en tussen de werkgevers en werknemers. Het erkennen van deze tegenstellingen stellen ons in staat de problematiek rond de WTO en zijn rol in het globalisatie-debat beter te begrijpen.

De verwijten van de anti-globalisten worden in vier delen besproken.

De eerste kritiek richt zich op het GATS (General Agreement on Trade in Services). Het GATS handelt over de uitbreiding van de liberalisering van de wereldhandel in diensten. Zowel de voorstanders als de tegenstanders van het GATS zijn het over één ding eens: het toepassingsgebied van het GATS is te groot. Ze vragen dus dat het WTO duidelijk specificeert welke diensten wel, en welke diensten niet onder zijn mandaat vallen. De fysische en technologische infrastructuur is vaak een belangrijk wapen om de competitiviteit op de dienstenmarkt te verhogen. De ontwikkelingslanden liggen op dat vlak behoorlijk achter op de ontwikkelde landen en kunnen zich bijgevolg minder snel aanpassen aan de behoeften die er zich op de markt zullen afspelen. De anti-globalisten vrezen dat belangrijke diensten die bijdragen tot het welzijn en de ontwikkeling, zoals onderwijs, gezondheid en watervoorziening, ten prooi zullen vallen aan de wetmatigheden van de vrije markt. Hierdoor zal de kwaliteit van de diensten geleverd aan mensen met beperkte middelen en weinig politieke invloed verslechteren.

De anti-globalisten zijn ook kritisch voor de geschillenregeling (Dispute Settlement Body, DSB) van de WTO. De DSB vormt een centrale pilaar in het multilaterale handelssysteem en wordt door velen als een machtig en nuttig wapen beschouwd om onregelmatigheden te voorkomen en te bestraffen. Het heeft als doel de stabiliteit van de wereldeconomie te garanderen door het handelssysteem veilig en voorspelbaar te maken. De kritiek richt zich vooral op het panel van experts dat de geschillen moet beoordelen en het ondemocratische en geheime karakter van de DSB.

Het is algemeen geweten dat de belangen van het leefmilieu en deze van de liberale economie vaak botsen. Ondanks het feit dat de WTO maatregelen heeft genomen om het milieu te beschermen worden deze maatregelen verweten discriminerend te zijn en deel uit te maken van verdoken handelsbelemmeringen. De anti-globalisten kanten zich tegen de WTO met als argument dat de handelsbelangen voorrang krijgen op de bescherming van de natuur. De productie verplaatst zich naar de gebieden waar de productie het meest efficiënt is en waar dus vaak de laagste milieucriteria gelden.

Ten slotte wordt de kritiek op het TRIPS akkoord besproken. Het TRIPS akkoord verplicht alle lidstaten om patentrechten te verlenen aan uitvinders of ontdekkers van nieuwe technologie. De anti-globalisten beweren dat het akkoord door de ontwikkelde landen gebruikt wordt om de belangen van de machtige farmaceutische industrie te behartigen. Ze verwijten de WTO op deze manier mensen te doden door hen bijvoorbeeld de toegang tot levensnoodzakelijke medicijnen te ontfagen.

Voorwoord

De voltooiing van deze eindverhandeling vormt het sluitstuk van mijn opleiding tot licentiaat in de Toegepaste Economische Wetenschappen. Ik heb deze eindverhandeling met veel plezier geschreven en hoop dat ze met evenveel plezier en interesse zal gelezen worden.

Natuurlijk zou deze eindverhandeling niet tot stand zijn gekomen zonder de hulp van andere personen, die ik hier dan ook graag bedank.

Vooreerst wil ik mijn promotor, Prof. dr. Vanthielen, bedanken voor zijn begeleiding en kritische kijk op het geheel. Deze hebben ervoor gezorgd dat mijn eindverhandeling zijn uiteindelijke vorm heeft gekregen.

Verder wil ik ook mijn vriendin en mijn zussen bedanken voor hun steun en raad tijdens de afgelopen jaren, ook bij het maken van deze eindverhandeling. Tot slot wil ik mijn ouders bedanken voor de kansen die ze mij hebben gegeven en de onafgebroken steun in de afgelopen jaren.

Inhoudsopgave

Samenvatting

Voorwoord

Inleiding	- 1 -
1. Wat is globalisatie?.....	- 4 -
1.1 Omschrijving	- 4 -
1.2 Geschiedenis	- 4 -
1.3 Globalisering van de internationale handel	- 7 -
2. De Wereldhandelsorganisatie WTO en de vroegere GATT	- 8 -
2.1 Inleiding.....	- 8 -
2.2 De Uruguay-Ronde	- 10 -
2.3 Systeem	- 12 -
2.4 Structuur	- 13 -
2.5 Besluitvorming in de WTO	- 15 -
2.6 Prestaties	- 16 -
2.7 De WTO en andere internationale instellingen.....	- 17 -
3. Internationale instellingen en spelers.....	- 19 -
3.1 Internationaal Monetair Fonds	- 19 -
3.1.1 Kritiek van de anti-globalisten op het IMF	- 21 -
3.2 Wereldbank.....	- 21 -
3.2.1 Kritiek van de anti-globalisten op de Wereldbank	- 23 -
3.3 UNCTAD	- 24 -
3.4 G-7 en G-8	- 24 -
3.5 Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling	- 25 -
3.6 Internationale arbeidsorganisatie (ILO)	- 25 -
3.7 Transnationale ondernemingen (TNO's)	- 26 -

4. Antiglobalistenbeweging.....	- 27 -
4.1 Ontstaan	- 27 -
4.2 Begrip.....	- 28 -
4.3 Ideologie van de beweging	- 28 -
4.4 Anti-globalisten tegen de vrije handel	- 30 -
4.4.1 ATTAC.....	- 30 -
4.5 Milieuactivisten.....	- 31 -
4.6 Sociale ontwikkelingsagentschappen.....	- 31 -
4.6.2 World Vision.....	- 33 -
4.7 Linkse kritiek op het kapitalisme	- 33 -
4.8 Bedreigde bedrijven door de internationale handel.....	- 34 -
4.9 Vakbonden in rijke geïndustrialiseerde landen.....	- 34 -
4.10 Anti-globalisten in België.....	- 35 -
4.10.1 Sociaal forum in België	- 36 -
5. Participatie van niet-gouvernementele organisaties bij de WTO .	- 37 -
5.1 De relatie van de WTO met niet-gouvernementele organisaties.....	- 37 -
5.2 Participatiegraad	- 37 -
5.2.1 Toegang tot de delegatieleden en relevante informatie	- 39 -
5.2.2 Accreditatieproces en de aangeboden faciliteiten.....	- 39 -
5.3 Conclusie	- 41 -
6. De tegenstellingen binnen de WTO.....	- 43 -
6.1 Nationale belangen en economisch nationalisme	- 44 -
6.2 Noord - Zuid tegenstelling.....	- 46 -
6.2.1 WTO structuren.....	- 46 -
6.2.2 Coalitievorming	- 47 -
6.3 De tegenstelling Arbeid - Kapitaal.....	- 49 -
6.3.1 Arbeidsrechtenclausule.....	- 50 -

6.3.2	Kritische kijk op de relatie tussen handel en arbeidsnormen	- 50 -
7.	Kritiek op het GATS.....	- 53 -
7.1	Wat is het GATS?	- 53 -
7.2	Wat staat er in het GATS?	- 54 -
7.2.1	Algemene bindende regels	- 54 -
7.2.2	Verbintenissen met betrekking tot de markttoegang	- 55 -
7.3	De multinationals uit de dienstensector.....	- 56 -
7.4	Wat is de positie van de Verenigde Staten en de Europese Unie?	- 57 -
7.5	Analyse van de klachten tegen het GATS.....	- 58 -
7.5.1	Situatie van de dienstensector in de ontwikkelingslanden	- 58 -
7.5.2	Kritieken op het GATS	- 59 -
8.	Kritiek op Dispute Settlement Body	- 62 -
8.1	Het geschillenbeslechtingmechanisme	- 62 -
8.2	Hoe worden de geschillen opgelost?	- 63 -
8.3	Kritische kijk op DSB.....	- 66 -
9.	Kritiek op het milieubeleid van de WTO	- 70 -
9.1	Het belang van het milieu binnen de WTO.....	- 70 -
9.2	Gevolgen van WTO- beleid voor het milieu.....	- 72 -
9.3	Voorstellen voor een beter milieubeleid	- 73 -
10.	Kritiek op het TRIPS akkoord	- 74 -
10.1	De draagwijdte van de patentregeling.....	- 74 -
10.2	Parallele import	- 76 -
10.3	Uitzonderingen van de toegelaten rechten.....	- 77 -
10.4	Dwanglicenties	- 77 -
10.5	Conclusie	- 78 -

11. Conclusie	- 80 -
Bibliografie.....	- 82 -

Inleiding

“De globalisering van nu werkt niet: niet voor veel armen in de wereld; niet voor het milieu; niet voor de stabiliteit van de mondiale economie. (...) Het probleem is niet globalisering maar de manier waarop deze aangestuurd is. Een deel van het probleem ligt bij de internationale economische instellingen, bij IMF, Wereldbank en WTO, die meewerkten aan de regels van het spel, en dat op manieren die maar al te vaak meer de belangen dienden van de hoger ontwikkelde industrielanden - en specifieke belangengroepen binnen die landen - dan die van de ontwikkelingslanden. Maar ze hebben niet alleen deze belangen gediend: te vaak hebben ze de globalisering benaderd vanuit een buitengewoon beperkt perspectief, gevormd door een specifieke visie op de economie en de maatschappij” (Stiglitz, 2002)

“De WTO schendt de mensenrechten, ondermijnt de nationale soevereiniteit, doodt mensen, vernietigt het milieu, vergroot de ongelijkheid, is fundamenteel ondemocratisch, ... “.

De bovenstaande kritieken van de anti-globalisten op de WTO viseren verschillende domeinen. Het is typisch aan de anti-globalistenbeweging dat ze hun kritiek in slagzinnen en onder luidkeels protest aan de buitenwereld kenbaar maken. De betogingen naar aanleiding van de Ministeriële Conferentie in Seattle in 1999 draaiden uit in vechtpartijen en vandalisme waardoor de beweging het nu nog steeds moeilijk heeft om zich te profileren als een ernstige deelnemer in het globalisatiedebat. In deze eindverhandeling gaan we op zoek naar de redenen waarom de anti-globalistenbeweging zich kant tegen de WTO.

De zwakte van de anti-globalisten is het gemis van een centrale spreekbuis maar ook de sloganeske taal die hun discours vertegenwoordigt. Daarom is het nodig een meer technische en economisch meer verantwoorde verklaring te geven aan de kritiek. Salvatore (2004) geeft aan dat het in het globalisatiedebat niet enkel draait om de economische gevolgen van globalisatie. Het is nodig de ethische, morele,

sociale en menselijke aspecten te erkennen en ze te betrekken bij de beoordeling van het globalisatieproces.

De term “anti-globalisten” is in deze eindverhandeling synoniem aan de term “anders-globalisten”, hetgeen een meer genuanceerde term is voor de tegenstanders van het globalisme. De anti-globalisten prefereren deze term ook waarmee ze duidelijk willen maken dat ze voor een andere invulling van het huidige globalisme staan.

In het eerste hoofdstuk wordt het ontstaan van het globalisatieproces verklaard en wordt de term globalisatie gedefinieerd. In de volgende hoofdstukken komen de deelnemers aan het globalisatiedebat aan bod. Het ontstaan, de structuur en de werking van de Wereldhandelsorganisatie (WTO) vormen de inhoud van hoofdstuk twee. Hoofdstuk drie handelt over de internationale instellingen en spelers, zoals het IMF en de Wereldbank, welke als pro-globalistische instellingen kunnen beschouwd worden. In het vierde hoofdstuk wordt de anti-globalistenbeweging ontleed en opgedeeld in verschillende subgroepen. Hieruit blijkt dat er een grote verscheidenheid bestaat wat betreft ideologie en actiepunten.

In hoofdstuk vijf wordt onderzocht in welke mate de WTO toegankelijk is voor niet-gouvernementele organisaties. Als internationale organisatie is het een must zich open te stellen voor andere meningen en te luisteren naar eventuele kritieken.

De WTO centraliseert de handelspolitiek van 149 lidstaten. De daaruit vloeiende tegenstellingen zijn talrijk. In hoofdstuk zes worden de belangrijkste tegenstellingen besproken en wordt gekeken naar de problematiek ervan.

De verwijten worden in de laatste hoofdstukken vertaald in gefundeerde kritieken. Aan de hand van een literatuurstudie wordt de situatie geschetst en de kritieken besproken. Hoofdstuk zeven slaat op het GATS (General Agreement on Trade in Services). Dit akkoord zou de nationale soevereiniteit van de lidstaten ondermijnen.

Hoofdstuk acht bespreekt de werking van het geschillenbeslechtsmechanisme (Dispute Settlement Body). Hiermee wordt het verwijt dat de WTO een ondemocratische instelling is geanalyseerd. In hoofdstuk negen richten we ons op het milieubeleid van de WTO. De WTO wordt verweten het milieu te vernietigen. Tot slot behandelt hoofdstuk tien het TRIPS- akkoord (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights). Het TRIPS- akkoord zou mensenlevens ontnemen en de fundamentele mensenrechten schenden.

1. Wat is globalisatie?

De mensen in de wereld zijn meer dan ooit tevoren met elkaar verbonden. Dankzij de informatiesnelwegen krijgen de mensen een heel nieuw beeld van de wereld die ze dan ook meteen willen verkennen. Het geld vliegt als een sneltrein rond de wereld. Ieder kan in zijn eigen supermarkt producten kopen van over de hele wereld. Dit fenomeen noemt men globalisatie. Tegenwoordig is de term “globaliseringstijdperk” de favoriete naam om de hedendaagse tijd te omschrijven. Globalisering beschrijft zowel de politieke, economische als culturele atmosfeer waarin we vandaag wonen. Hoewel vele mensen globalisatie beschouwen als een synoniem voor wereldeconomie is het dus veel meer dan dat.

1.1 Omschrijving

Globalisatie is een proces van ‘over en weer communicatie’ en integratie tussen mensen, bedrijven en overheden van verschillende naties. Het wordt dankzij de informatietechnologie gedreven door internationale handel en door investeringen. Dit proces heeft gevolgen voor het milieu, de cultuur, politieke systemen, de economische ontwikkeling en het algemene welzijn van de mensen in de verschillende maatschappijen op de planeet. Norberg (2002) beschrijft globalisatie in zijn boek ‘Leve de globalisering’ als *het proces waarbij mensen, communicatie, handel, investeringen, democratie en de markteconomie steeds meer buiten hun grenzen treden*

1.2 Geschiedenis

Globalisatie is niets nieuws. Eeuwenlang is de mens bezig met handel drijven met andere landen over grote afstanden. Mensen en bondgenootschappen investeren in ondernemingen in andere landen. Thomas Friedman zegt dat globalisatie vandaag ‘sneller, verder, goedkoper en dieper’ is.

In de jaren negentig gaven wetenschappers de naam “globalisering” aan deze ontwikkeling en het werd meteen een modewoord. Globalisering werd steeds meer geassocieerd met voortschrijdende liberalisering van de economische relaties en het verdwijnen van staatsgrenzen voor kapitaal en productiemiddelen.

Het wordt steeds moeilijker gemaakt te ontsnappen aan de impact van dit wereldsysteem. Globalisering is een proces waarbij de economische, politieke en militaire relaties tussen staten en bevolkingen met elkaar integreren, gekenmerkt door het feit dat keuzes in het ene land invloed hebben op de omstandigheden in een ander land.

Voor de Tweede Wereldoorlog produceerden bedrijven vooral in hun moederland of in hun kolonies. Sinds de Tweede Wereldoorlog en vooral de jaren zeventig is er een globalisering van productiemiddelen waarbij het productieproces in meerdere landen tegelijk plaats kan vinden; de productie vindt plaats waar zij het meeste rendement oplevert, terwijl in eerdere tijden de productiebedrijven binnen eigen nationale grenzen bleven. Bedrijven zijn daarbij vrij om zelf te bepalen waar zij willen investeren.

In het huidige proces van globalisering wordt de staat in het algemeen als slachtoffer gezien. De staat is, ondanks zijn monopolie op wetgevend, bestuurlijk en rechtsprekend vlak, onvoldoende in staat om zelf richting te geven aan de economie. In plaats daarvan zijn nationale staten steeds meer verwickeld in een onderlinge competitie om de gunst van het internationale bedrijfsleven.

De noordelijk gelegen staten zijn deze richting ingeslagen om de winstgevendheid van hun bedrijven te verhogen en op die manier zijn ze verantwoordelijk voor de huidige golf van economische globalisering. Een groot aantal Zuidelijk gelegen landen heeft sinds halverwege de jaren zeventig veelal onder druk van het IMF, de Wereldbank en westerse staten de nationale grenzen voor buitenlandse investeringen opener gemaakt.

Ideologisch is het neoliberale gedachtegoed schatplichtig aan het globalisatieproces. Deze ideologie stelt dat kapitaal, investeringen en producten zo vrij als mogelijk moet kunnen bewegen en dat elke sociale interventie in dit bewegingsproces vermeden moet worden. Nationale en internationale regelgeving moet voorwaardenscheppend zijn voor de economische bewegingsvrijheid. Dit kan bijvoorbeeld door de infrastructuur verbeteringen, waarmee de algemene winstgevendheid vanzelf toeneemt. “Maar in tegenstelling tot wat de officiële ideologie wil, heeft deregulering wel tot meer markt maar in het geheel niet tot minder, maar tot een andere overheid geleid” (Went 1999). Het spreekt voor zich dat dit proces het democratische uitgangspunt van soevereiniteit ter discussie stelt.

“Contemporary accelerated growth of supraterritorial flows has made sovereignty (in its traditional sense of absolute, supreme, comprehensive, unilateral state control over a given territorial jurisdiction) unworkable. ... To be sure, the end of sovereignty has in no way mend the end of the state. On the contrary, many states (especially those of the OECD countries) have in recent history grown in size, acquired new policy instruments, and expanded their competences” (Scholte e.a. 1998).

Het gevolg van deze specifieke globaliseringprocessen is dat mensen zelf steeds minder grip en invloed hebben op hun directe leefomgeving. Immers, jobs komen evens snel als ze gaan. Multinationals nemen als gevolg van privatiseringen besluiten die invloed hebben op de individuele burgers (zoals het sluiten van een fabriek en het niet saneren, bijvoorbeeld). Een van de gevolgen hiervan, is het ontstaan van een groeiende oppositionele wereldwijde beweging van groeperingen, ontstaan uit algemeen sociaal protest op lokaal, nationaal en internationaal niveau, die zich vooral buiten staatspolitieke kanalen om manifesteert. Het besef dat mensen controle verliezen over hun sociaaleconomische omstandigheden beïnvloedt de overheden, zelfs in het Noorden.

1.3 Globalisering van de internationale handel

Gedurende de laatste 20 jaar hebben vele overheden het vrije markt systeem overgenomen. Met dit systeem verhogen ze hun eigen productiviteit en creëren ze nieuwe mogelijkheden voor internationale handel en investeringen. Door het opstellen van internationale verdragen en het verlagen van de handelsbelemmeringen promoten de overheden hun handel in goederen, diensten en investeringen. Grote bedrijven bouwen fabrieken en vervaardigen hun producten in het buitenland met buitenlandse partners. Op deze manier maken ze handig gebruik van de voordelen die de buitenlandse markten hen bieden. Een belangrijke drijfkracht achter de globalisatie is dan ook de internationale industrie en de financiële bedrijfsstructuur.

Een andere belangrijke motor van de globalisatie is de technologie. De vooruitgang in de informatietechnologie heeft voor een dramatische verandering gezorgd in het economische leven. De informatietechnologie geeft alle economische acteurs, met name de consument, de producent en de investeerder, handige en waardevolle systemen om nieuwe economische kansen te ontdekken.

2. De Wereldhandelsorganisatie WTO en de vroegere GATT

2.1 Inleiding

Het protectionistische beleid tussen de twee wereldoorlogen werd beschouwd als één van de drijfveren voor WO II. Na 1945 werd in de geest van “nooit meer oorlog” het General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) afgesloten. Dit is een akkoord waarin regels worden vastgesteld om de handel tussen de betrokken naties vrij te maken. Het GATT was dus een poging om een coherent internationaal economisch systeem te creëren.

Gedurende de jaren dertig was er een hoge werkloosheid. De geïndustrialiseerde landen trachtten de werkloosheid te verlagen door hun munt te devalueren en zo de import te ontmoedigen en de export te promoten. Ze hielden echter geen rekening met het feit dat de andere landen met dezelfde problemen moesten afrekenen. Het gevolg was dat de ene devaluatie na de andere plaatsvond. Een andere maatregel werkte via het invoeren van een importtarief. De prijzen van de importgoederen zouden zo duurder worden en de burgers zouden meer binnenlands geproduceerde producten kopen. Lipsey (1998) noemt dit beleid “Beggars-my-neighbor policies”. In een situatie van een inadequate wereldvraag kan dit beleid enkel werken als de andere landen hun gedrag hierop niet aanpassen, wat zeer onwaarschijnlijk is. Er was dus nood aan internationaal gestuurde instellingen om de wereldhandel te organiseren.

De conferentie van Bretton Woods in 1944 zorgde voor de oprichting van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank. Het Internationaal Monetair Fonds had als bedoeling het verhelpen van betalingsbalansproblemen, de Wereldbank stond in voor de wederopbouw en de ontwikkeling.

In februari 1946 ijverde de Verenigde Naties (VN) voor een derde internationale organisatie die de internationale economische samenwerking zou bevorderen. Er werd een comité opgericht van 19 landen. In dat comité stelde de Verenigde Staten

van Amerika in september 1946 de oprichting voor van de Internationale Handelsorganisatie (International Trade Organisation, ITO) (Cuyvers e.a. 2002).

Het voorstel werd in het Handvest van Havana of ITO- charter goedgekeurd en er wordt overgegaan tot de oprichting van de ITO. Het handvest omvatte niet enkel bepalingen betreffende de handelspolitiek, maar ook betreffende de werkgelegenheid, de economische ontwikkeling, concurrentiebeperkende praktijken en grondstoffenakkoorden. Het Handvest werd door geen enkel land geratificeerd en dus nooit helemaal uitgevoerd. Nog voor het Handvest van Havana definitief werd goedgekeurd, startten 23 landen in 1946 de onderhandelingen over de vermindering van de invoerrechten. Dit leidde op 30 oktober 1947 tot een akkoord dat de General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) word genoemd. Het ging van kracht op 1 januari 1948. Tegelijk negotieerde men over het ITO charter. De geplande ITO werd nooit gerealiseerd en GATT word dan ook beschouwd als een permanente maar onvolwaardige internationale instelling met hoofdzetel te Genève. (Hoekman 1995) Gedurende 4 decaden fungeerde de GATT *de facto* als Wereldhandelsorganisatie. De zeer moeilijke en complexe basistekst werd door de jaren heen aangepast en aangevuld. Sinds de oprichting vonden er acht multilaterale onderhandelingsrondes plaats in het teken van een verdere liberalisering van de internationale handel.

1947	Genève-Ronde
1949	Annecy-Ronde
1951	Torquay-Ronde
1956	Genève-Ronde
1960-1961	Dillon-Ronde
1964-1967	Kennedy-Ronde
1973-1979	Tokyo-Ronde
1986-1994	Uruguay-Ronde

2.2 De Uruguay-Ronde

De GATT bleef na het falen van de ITO een belangrijk platform voor onderhandelingen over het reduceren van importbeperkingen in de vorm van douanetarieven (quota's). Tijdens de laatste ronde, de Uruguay- Ronde, die in september 1986 in Punta del Este van start ging, werd de WTO opgericht. De Uruguay- Ronde was de meest interessante, ambitieuze en langdurige onderhandelingsronde in de geschiedenis van de GATT. De Ronde werd voorzien te eindigen in december 1990 maar door de onenigheden tussen de Verenigde Staten en Frankrijk met betrekking tot de landbouwsubsidies werd ze vier jaar later, in april 1994, afgerond tijdens de GATT Ministeriële Vergadering te Marrakesh.

“The GATT had run its course: it was easy to foresee the day when the tariff cuts that were its bread and butter would reduce import duties to zero. Designed primarily as a venue for negotiating tariff cuts, The GATT, had proven less adequate as a device for removing the nontariff barriers that remains” (Odell en Eichengreen 1998)

De belangrijkste resultaten van de Uruguay- Ronde waren:

- Een verbetering van de bestaande GATT akkoorden
- Het aanvaarden van het GATS- akkoord (General Agreement on Trade in Services). Dit betekende een verregaande liberalisatie van de handel in goederen en diensten.
- Het aanvaarden van de overeenkomst inzake handelsgerelateerde aspecten van intellectuele eigendomsrechten (TRIPS)
- Oprichting van de WTO (World Trade Organisation)

De onderhandelingen betroffen drie aspecten van de internationale handel.

In de eerste plaats de verbetering van de toegang tot de economische markt door ongekende en vergaande tariefverlagingen. Er werden eveneens maatregelen

genomen om niet-tarifaire belemmeringen te verminderen. Deze technische voorschriften waren vooral gebaseerd op binnenlandspolitieke overwegingen. Voorts werden alle aspecten van het landbouwbeleid bij de GATT ondergebracht. In de overeenkomst inzake de landbouw werden nieuwe verplichtingen vastgelegd. De landbouwovereenkomst schiep het kader voor een langlopende hervorming van de handel in landbouwproducten en het binnenlandse landbouwbeleid. Een tweede aspect van de internationale handel met betrekking tot de GATT- onderhandelingen betrof de uitbreiding van de werkingssfeer van de GATT tot nieuwe sectoren, die tot dusver niet in de multilaterale handelsbesprekingen waren betrokken. Bijvoorbeeld via de overeenkomsten over handelsgerelateerde aspecten van de intellectuele eigendom, de handel in diensten, de markt voor overheidsopdrachten en handelsgerelateerde investeringsmaatregelen. Voorts werd er aanzienlijke vooruitgang geboekt bij de aanscherping van de voorschriften voor overheidsopdrachten en de regeling van geschillen. Een derde aspect betrof de herziening van de handelsbeschermingsmaatregelen van de GATT, met name antidumping- en antisubsidiemaatregelen, maatregelen gebaseerd op de vrijwaringclausule van artikel XIX, bepaling van de douanewaarde, inspectie vóór verzending, regels met betrekking tot het land van oorsprong en exportvergunningen.

De GATT is bijgevolg één van de onderliggende WTO verdragen. Nieuwe liberalisering over diensten, intellectueel eigendomsrechten en investeringen, konden niet binnen de GATT behandeld worden. Daar waren afzonderlijke verdragen voor, zoals de GATS. Met de oprichting van de WTO werden deze verdragen samengevoegd en werd het voor een lidstaat niet langer mogelijk om het ene verdrag wel, maar het andere verdrag niet ondertekenen. Met de ondertekening van het nieuwe oprichtingsverdrag van de WTO verplichten de lidstaten zich tot alle verdragen. Sindsdien worden al deze verdragen als één beschouwd (Odell en Eichengreen 1998).

2.3 Systeem

De WTO kan moeilijk vergeleken worden met andere internationale instellingen. Blackhurst (1998) maakt dit duidelijk door erop te wijzen dat de WTO meer kan dan zijn lidstaten contractueel vast te leggen zoals alle andere internationale instellingen dan kunnen. *“The WTO is unique in both the extent of its contractual obligations (including policy bindings contained in each member’s schedules) and in the enforcement mechanism built into its system for resolving disputes.”*

De WTO is een permanent onderhandelingsforum, met het hoofdkantoor in Genève, Zwitserland. Op 11 december 2005 telde de WTO 149 lidstaten onder leiding van directeur-generaal Pascal Lamy.

Het mandaat van de WTO staat in artikel III van het WTO- verdrag (Blackhurst 1998) Artikel III definieert de volgende vijf functies van de WTO:

- (1) Administratie van WTO handelsovereenkomsten
- (2) Forum voor handelsonderhandelingen
- (3) Afhandeling van handelsdisputen
- (4) Controle op nationale handelspolitiek
- (5) Coöperatie met IMF en Wereldbank met als doel een grotere samenwerking in het beleid van de wereldeconomie

Het originele mandaat van de GATT besloeg enkel de eerste drie functies. Verschil met de GATT is vooral dat de WTO een groter internationaal secretariaat heeft, het aantal sectoren waarover onderhandeld wordt (niet alleen goederen zoals bij GATT, maar ook diensten en intellectuele eigendomsrechten), en dat het binnen de WTO mogelijk is voor lidstaten om andere lidstaten onherroepelijk aan te klagen wegens het overtreden van regels die binnen het raamwerk van de WTO zijn afgesproken. De WTO kent hiervoor een geschillenregeling.

De geschillenregeling (DSP, Dispute Settlement Body) is waarschijnlijk het belangrijkste element van de WTO. Via deze regeling wordt getracht te komen tot zekerheid en voorspelbaarheid met betrekking tot formele juridische procedures. De bijzonderheden van de geschillenregeling zijn vastgelegd in het memorandum van overeenstemming over regels en procedures van toepassing op de beslechting van geschillen. Het belangrijkste punt van de geschillenregeling is dat de beslechting van geschillen doorzichtiger en onpartijdiger is geworden (WTO 2001).

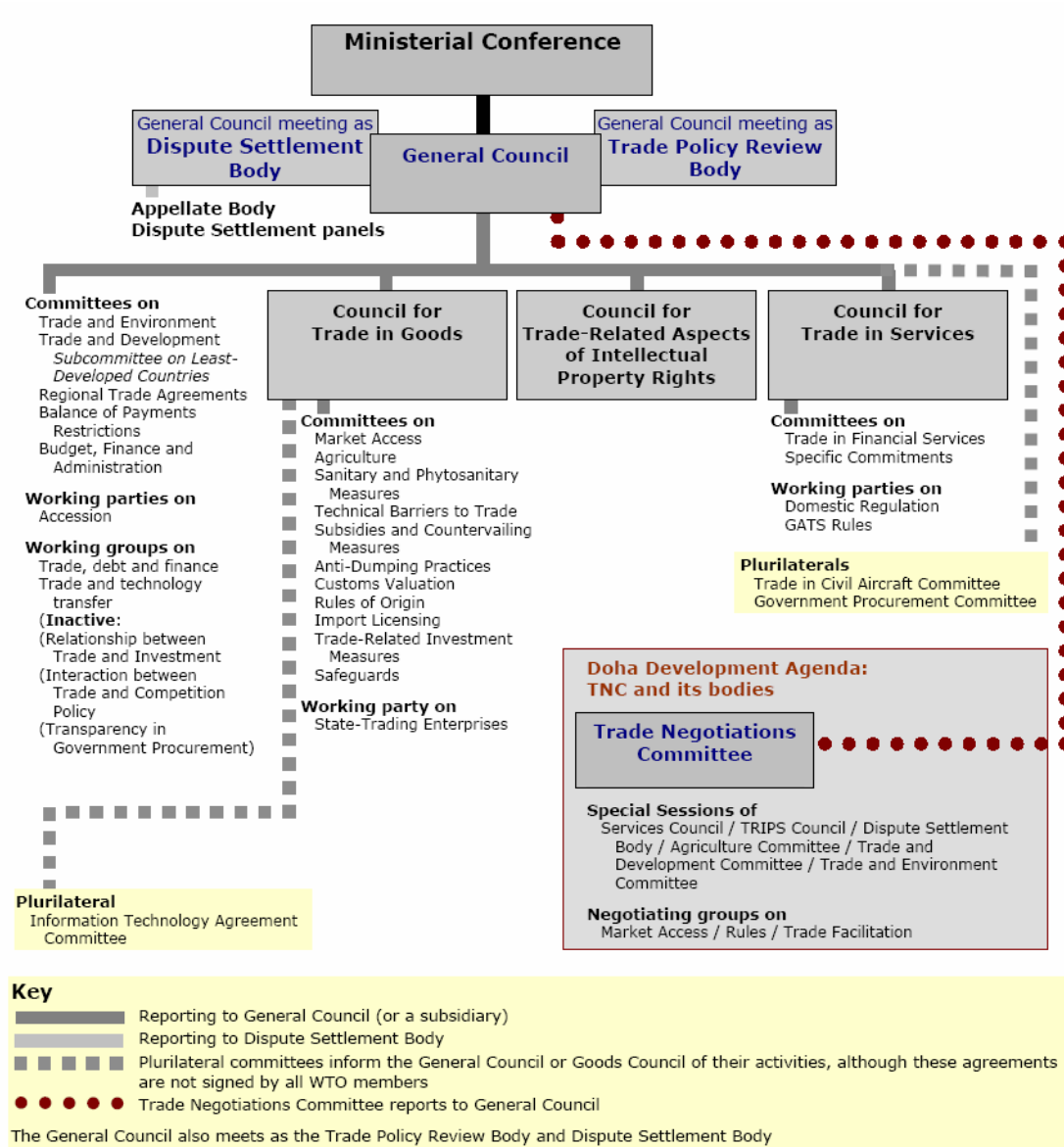
Een andere innovatie is de mogelijkheid om in beroep te gaan tegen een definitief verslag van een vaste beroepsinstantie. Tenslotte kan de WTO als uiterste middel straffen opleggen in het geval van wederzijdse represaillemaatregelen.

2.4 Structuur

Het hoogste orgaan van de WTO is de ministerconferentie, die is samengesteld uit vertegenwoordigers van alle lidstaten. De ministerconferentie draagt de algemene verantwoordelijkheid voor de WTO en heeft de bevoegdheid besluiten te nemen over alle kwesties in verband met de multilaterale handelsovereenkomsten. (Schreuder 2000). De WTO is daarmee een organisatie die wetten maakt en zijn leden tot naleving verplicht (Vines 1998). De WTO is eigenlijk een forum, of zoals Maes (2002) stelt in een artikel over besluitvorming in de WTO, een arena, "waar alle leden hun eigen handelsbelangen verdedigen".

De Algemene Raad (General Council), eveneens samengesteld uit vertegenwoordigers van alle lidstaten, is verantwoordelijk voor de uitvoering van de taken van de WTO in de periode tussen de vergaderingen van de ministerconferentie. De Algemene Raad heeft bovendien de taak om drie gespecialiseerde handelsraden - voor goederen (Goods Council), diensten (Services Council) en handelsgerelateerde aspecten van de intellectuele eigendom (Intellectual Property Council) - in te stellen en daarop toezicht uit te oefenen. Het WTO- verdrag voorziet voorts in de volgende commissies: handel en ontwikkeling, handel en milieu, betalingsbalansbeperkingen en begroting, financiën en administratie. Het bestuur

van de WTO is in handen van het WTO- secretariaat, dat wordt geleid door de directeur-generaal. Het is de rol van het secretariaat om de lidstaten technische en logistieke steun te geven. Het heeft echter een beperkte formele macht tot het nemen van initiatief. De directeur-generaal kan bijvoorbeeld niet procederen tegen een lidstaat ook al heeft deze laatste de WTO regels zwaar geschonden. Het secretariaat speelt een belangrijke rol in het verminderen van de transactiekosten door het verspreiden van informatie over en te zorgen voor transparantie van de controle op het beleid van de lidstaten. (Hoekman 2001) Als voorbereiding op de Ministeriële Conferentie coördineert het Secretariaat miniconferenties waar hogere afgevaardigden van een select groepje lidstaten de ontwerp teksten bespreken.

Figuur 1: Structuur van de WTO (www.wto.org)

2.5 Besluitvorming in de WTO

De WTO wordt geleid door de overheid van iedere lidstaat of een vertegenwoordiger van de lidstaat. De belangrijke beslissingen worden genomen door het geheel van de leden. De beslissingen worden genomen op basis van consensus (zoals voorheen in de GATT). Bij een formeel niet-akkoord geldt in theorie dat alle lidstaten gelijke stem

hebben. Dit is een belangrijk onderscheid tussen de WTO en andere internationale instellingen waar grotere naties een proportioneel grotere stem hebben. Hoewel officieel mogelijk is stemmen echter nog nooit voorgekomen (WTO 2002). De lidstaat die zich tijdens de vergaderingen niet tegen een voorstel uitspreekt, wordt geacht ervoor te zijn (Maes 2002). Deze vorm van “consensus building” vindt plaats buiten de formele vergaderingen, in de “achterkamertjes”. Hoekman merkt op dat consensus geen unanimititeit betekent. Het geeft enkel het voordeel dat beslissingen worden genomen waartegen geen grote oppositie bestaat. De genomen beslissingen hebben bijgevolg een goede kans om te worden geïmplementeerd. De kleinere landen genieten ook van deze “consensus building” aangezien het hun onderhandelingsvermogen bij een coalitievorming vergroot. Dit overleg wordt beschouwd als typisch aan de WTO en “neemt de bovenhand als de tijd begint te dringen of belangrijke beslissingen genomen moeten worden” (Maes 2002).

2.6 Prestaties

De eerste ministerconferentie van de WTO werd in december 1996 in Singapore gehouden. De conferentie nam een verklaring aan over de tenuitvoerlegging van de besluiten van de Uruguay- Ronde, de agenda voor de toekomstige werkzaamheden van de WTO, de verhouding tussen handel en milieu en tussen handel en mededinging, kwesties rond investeringen en internationaal erkende arbeidsnormen. De voornaamste handelspartners in informatietechnologieproducten (die 80% van de wereldhandel vertegenwoordigen) bereikten overeenstemming over de afschaffing van invoerheffingen op deze producten vanaf 2000. De sluiting van de WTO-overeenkomst over basistelecommunicatie in 1997 was eveneens een belangrijke stap. Bij deze overeenkomst waren 69 landen in alle werelddelen betrokken, die goed zijn voor meer dan 93% van de mondiale inkomsten uit telecommunicatiediensten. De WTO- onderhandelingen op het gebied van financiële diensten werden eind 1997 met succes afgerond. Alle grote handelspartners, ook de VS, waren partij bij de overeenkomst, en vele hebben aanzienlijk verbeterde toezeggingen gedaan over de markttoegang en nationale behandeling voor bedrijven die op het grondgebied van een ander WTO- lid opereren.

Een tweede ministerconferentie vond plaats in mei 1998 in Genève. Een derde, die in december 1999 in Seattle werd gehouden, markeerde niet, zoals gehoopt, het begin van een nieuwe uitgebreide "Millenniumronde", gericht op een verdere liberalisering van de wereldhandel. Men ondervond ook veel oppositie van verschillende groeperingen. Een van de redenen die werden aangevoerd om de mislukking van de besprekingen in Seattle te verklaren, waren het inefficiënte en niet-transparante beslissingsmechanisme van de WTO. De lidstaten moesten bovendien rekening houden met culturele verschillen. De ontwikkelingslanden weigerden bijvoorbeeld om te onderhandelen over handels- en arbeidsvoorwaarden omdat deze voor hen in het verleden te weinig voldoening schonken (Hoekman 2001). De mate van vooruitgang in de toekomst is sterk afhankelijk van de hervorming van de WTO.

2.7 De WTO en andere internationale instellingen

Hoekman stelt dat de WTO de steunpilaar is van de internationale economie. Toch zijn er nog andere internationaal getinte organisaties die een belangrijke bijdrage leveren tot het tot stand komen van multilaterale coöperatie in de wereldhandel. De bekendste instellingen zijn het Internationaal Monetair Fonds en de Wereldbank. Volgens Krueger (1998) is het de taak van de WTO als leidende organisatie voor een grotere coherentie te zorgen tussen de WTO, de Wereldbank en het IMF.

De EU speelt als een van de belangrijkste handelsgebieden ter wereld een belangrijke rol bij de werkzaamheden van de WTO. De EU hecht groot belang aan de handhaving en versterking van de doeltreffendheid en geloofwaardigheid van de geschillenregeling van de WTO. Het oplossen van handelsgeschillen is op zich reeds een belangrijke bijdrage tot de liberalisering van de handel. Het door de EU gevoerde beleid heeft betrekking op investeringen (zorgen voor de juiste voorwaarden voor buitenlandse investeringen is een belangrijke basis voor de verdere integratie van de wereldeconomie), het milieu (centraal aspect van het bredere doel duurzame ontwikkeling) en normen voor handel en arbeid (bevorderen van kernnormen voor

arbeid in de internationale handel). De opname van de minst ontwikkelde landen in de WTO is voor de EU een blijvend voorwerp van aandacht.

3. Internationale instellingen en spelers

3.1 Internationaal Monetair Fonds

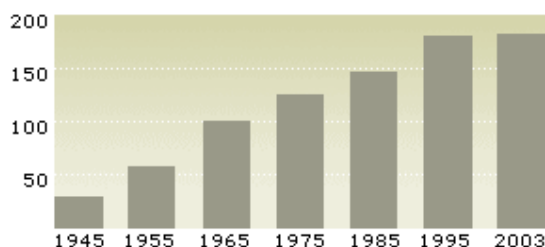
Het Internationaal Monetair Fonds werd in 1944 opgericht in Bretton Woods (VS) in het kader van het nieuwe internationale systeem. Het IMF werd voor het eerst officieel in werking gesteld door 29 nationale regeringen in 1945. Anno 2006 telt het IMF 184 lidstaten. De landen die in 1944 lid werden van het IMF werden de volgende drie verplichtingen opgelegd:

- vastleggen van een eigen wisselkoers voor de eigen munt
- verbod van het opleggen van beperkingen op de lopende verrichtingen met het buitenland
- elke verandering in wisselkoers moet aan een internationale goedkeuring onderworpen zijn en kan slechts het gevolg zijn van een fundamentele onevenwichtigheid op de betalingsbalans.

De uitbreiding van het aantal leden zorgde ervoor dat de geografische samenstelling compleet veranderde. Het aandeel van de ontwikkelingslanden is nu zelfs zo groot dat deze de meerderheid vormen.

Het IMF kan gezien worden als de centrale bank van de lidstaten, een soort internationale 'lender of last resort' die landen te hulp schiet met grote macro-economische problemen. Sommige onder hen zullen een deficit vertonen, anderen een surplus. Wanneer een natie betalingstekorten kent zal dat meteen zijn effect hebben op de internationale reserves van dat land. Het is in deze situatie dat andere naties zullen bijspringen via het IMF door een internationale reserve ter beschikking te stellen. Op lange termijn zullen de betalingstekorten moeten worden gecorrigeerd en het IMF zal hierop toezien. De inkomsten van het IMF komen uit twee grote bronnen: quota's en leningen. (Carbaugh, 2000)

In artikel I van de oprichtingsakte "Articles of Agreement" staan de doelstellingen van het IMF. De belangrijkste van deze doelstellingen zijn het overleg in kader van economische en monetaire zaken, de tijdelijke opvang van betalingsbalansproblemen en de stabilisering van de wisselkoersfluctuaties op de wereldmarkt. Sinds de eerste olieschok van 1973-1974 meent het IMF dat het zijn taak is om in de productieve basis van de ontwikkelingslanden in te grijpen, door het herstructureren van hele sectoren. (Cuyvers e.a. 2002). Dit noemt men de structurele aanpassingsprogramma's. Meestal gebeurt dit ten kost van de sociale sectoren gezondheid en onderwijs. Aangezien de oprichting van het IMF tot doel heeft de competitieve devaluaties te vermijden heeft het IMF het toezicht op het monetaire beleid in iedere lidstaat. Het IMF fungeert dus als een soort van forum waarin de lidstaten trachten hun monetair beleid op elkaar af te stemmen. Om het toezicht op een goede manier te kunnen uitvoeren beschikt het IMF over twee toezichtmechanismen: de gegevensuitwisseling waarbij de leden verplicht zijn de nodige informatie te leveren wanneer nodig en de consultatieprocedure die een jaarlijks rapport verplicht maakt.

Groei van het aantal lidstaten van het IMF 1945-2003 (Bron: www.imf.org)

Negen grote industrielanden beschikken over 55% van de stemmen in het bestuur van het IMF: de VS, Duitsland, Japan, Groot-Brittannië, Frankrijk, Italië, Canada, België en Nederland.

Het IMF zoekt vaak de oplossing bij een institutionele hervorming van de landen aan wie het financiële steun verleent. Zoals de WTO, gelooft het IMF dat de voorspoed

van de wereld sterk afhankelijk is van onderlinge ruil tussen de verschillende naties. Dit kan enkel wanneer de leden zich onderschikken aan hun regels. (Wikipedia 2006)

3.1.1 Kritiek van de anti-globalisten op het Internationaal Monetair Fonds

Het IMF verplicht de deficit- landen hun import, private consumptie en overheidsbesteding sterk te reduceren zodat ze hun balansproblemen kunnen oplossen. Deze dwang wordt bekritiseerd door verschillende auteurs. Het deflatie-effect van een restrictief monetair en fiscaal beleid veroorzaakt bankfalangen, recessies en dalende overheidsuitgaven om de armen te helpen.

De moral-hazard die er ontstaat bij het leensysteem van het IMF vormt een tweede punt van kritiek. Wanneer investeerders en leners niet de kosten voelen van hun slechte beslissingen zullen ze immers niet aangemoedigd worden in de toekomst hun beslissing te corrigeren (Carbaugh 2000).

3.2 Wereldbank

Naast het Internationaal Monetair Fonds werd in 1944 te Bretton Woods, ook de Wereldbank opgericht. De Wereldbank heeft zijn hoofdzetel in Washington DC, VS en stelt zo'n tienduizend personen wereldwijd tewerk. Deze internationale instelling financiert openbare en privé-projecten in de Derde Wereld en in de transitielanden. De financiële steun van de Wereldbank kan worden gebruikt voor verschillende zaken. Zowel structurele hervormingen van de gezondheid- en onderwijssector van een land, als milieu en infrastructuur projecten zoals dammen, wegen en nationale parken komen in aanmerking. In afspraak met het IMF verplicht ook de Wereldbank steeds vaker de ontwikkelingslanden tot structurele aanpassingen om de schuldenlast in te lossen. De Wereldbank adviseert over de beste manier om te besparen en buitenlandse investeringen aan te trekken. (World Bank, 2005)

De internationale bank is technisch een gespecialiseerde organisatie binnen de Verenigde Naties. In de Wereldbank en IMF hebben alle aangesloten landen

zeggenschap naar ratio van het door hun ingebrachte geld. Daardoor hebben in de praktijk de G8-landen een meerderheid van stemmen.

De Wereldbank Groep bestaat uit vijf onderdelen:

- International Bank for Reconstruction and Development (IBRD)
- International Development Association (IDA)
- International Finance Corporation (IFC)
- Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA)
- International Centre for Settlement of Investment Disputes. (ICSID)

FIVE AGENCIES—ONE GROUP

In de eerste jaren verleende de IBRD leningen voor het herstel van landen die door de Tweede Wereldoorlog waren getroffen. Nadien concentreerde het zich op de steun aan ontwikkelingslanden. Haar werkingsmiddelen bestaan uit het gestorte kapitaal van de lidstaten en leningen op de internationale kapitaalmarkt.

De IDA en de IFC zijn dochtermaatschappijen van de IBRD. De IDA werd opgericht in 1960 en biedt steun aan de laagst ontwikkelde landen die niet kredietwaardig genoeg zijn om te genieten van de hulp afkomstig van de IBRD. De IFC bevordert de

algemene groei in de ontwikkelingslanden door de private sector te steunen. Naast financiële steun biedt ze ook juridische en technische bijstand. Het MIGA, opgericht in 1988, heeft als doel de buitenlandse investeringen in de ontwikkelingslanden aan te moedigen. Ze staat borg voor verliezen van de investeerders. Het ICSID zorgt voor het oplossen van geschillen tussen de buitenlandse investeerders en de gastlanden. (World Bank 2005)

3.2.1 Kritiek van de anti-globalisten op de Wereldbank

Vanuit de hoek van het anti-globalisme is er veel kritiek op de Wereldbank. De Wereldbank zou het neo-liberalisme stimuleren, niet duurzaam zijn en niets doen tegen schendingen van mensenrechten. Men verzet zich niet tegen het nobele doel van de Wereldbank, maar is het fundamenteel oneens met de invulling die hier door de organisatie aan gegeven wordt.

Verschillende groeperingen hebben een boycot afgekondigd met de volgende eisen.

- Het volledig kwijtschelden van de schulden van arme landen.
- Het implementeren van aanbevelingen van de World Commission met betrekking tot het bouwen van dammen.
- Het stoppen van het ondermijnen van arbeidsrechten door middel van privatisering.
- De Wereldbank moet transparant en democratisch worden en haar verantwoordelijkheid nemen.
- Het generieke “one style fits all”-model loslaten om gebieden oplossingen op maat te bieden.

In Europa wordt de boycot gecoördineerd door A SEED Europe.

3.3 UNCTAD

De United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) werd opgericht in 1964. Het is een onderdeel van de United Nations (UN, Verenigde Naties). De UNCTAD wordt gezien als een organisatie die gedomineerd wordt door de ontwikkelingslanden. Waar andere internationale organisaties zijn opgericht door de Westerse Landen, is de UNCTAD opgericht in de Verenigde Naties onder druk van de ontwikkelingslanden. Het is de bedoeling de UNCTAD te gebruiken als instrument in de campagne voor de ontwikkeling van een rechtvaardige wereldeconomie. Voor een individuele natie ligt de kracht van de UNCTAD in het feit dat het regels en normen kan veranderen en druk uitoefenen op andere internationale handelsorganisaties zoals WTO en IMF (Williams 1994)

De belangrijkste organen van de UNCTAD zijn de Conferentie, de Trade and Development Board (TDB) en het secretariaat. Alle naties van de Verenigde Naties kunnen lid worden van de UNCTAD. De UNCTAD telt momenteel 183 leden.

De ideologie van de UNCTAD is gebaseerd op de gedachte dat de liberale wereldeconomie ervoor zorgt dat de Derde Wereldlanden in grotere mate afhankelijk zijn van de ontwikkelde landen. Het is dan ook het doel van de UNCTAD om deze afhankelijkheid te verminderen door de internationale handel te herstructureren. (Williams 1994)

3.4 G-7 en G-8

De G-7 is een ontmoeting van de zeven grote economische supermachten. Tot deze groep behoren de VS, Canada, Japan, Duitsland, Groot-Brittannië, Frankrijk en Italië. De staatshoofden komen jaarlijks samen. De eerste ontmoeting vond plaats in 1975 op initiatief van Frankrijk. Sinds 1995 mag ook de Russische president meevergaderen met de G-7, dan spreekt men over de G-8. Bij de G-8 gaat het over niet economische aangelegenheden. Hoewel de G-8 slechts een achtste van de

wereldbevolking vertegenwoordigen beschikken ze over twee derde van het wereldinkomen. De G-8 beschikt hierdoor over een machtige controle op internationale instellingen waaronder de WTO en de Wereldbank.

3.5 Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO)

De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO of OECD) groepeerde de geïndustrialiseerde landen. De OESO telt nu dertig lidstaten en heeft een samenwerkingsverband met 70 andere landen. De recente evolutie weerspiegelt de toenemende triadisering rond de drie blokken: Europa, Noord- Amerika en Japan. De OESO, een soort intergouvernementele economische think-tank, publiceert lijvige studies en formuleert macro-economische richtlijnen voor de lidstaten ter bevordering van de liberalisering van de economie. Een voorbeeld hiervan is het Multilateraal Akkoord over Investerings in 1995. Het MAI voorzag onder meer in beschermingsclausules voor het repatriëren van winsten. De onderhandelingen over het MAI werden stilgelegd, o.a. na protest van de vakbonden. In de OESO zijn de vakbonden vertegenwoordigd via het Trade Union Advisory Committee (TUAC).

3.6 Internationale arbeidsorganisatie (ILO)

De Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) is de oudste organisatie (1919) van de VN. Het Internationale arbeidsbureau zetelt in Genève. De ILO zet zich in voor sociale rechtvaardigheid en internationaal erkende sociale rechten. De ILO heeft een drieledige structuur: het is een tripartiete van werkgeversorganisaties, vakbonden en overheden. Samen zitten ze rond de tafel om internationale sociale normen te bespreken. De ILO stelt internationale verdragen en aanbevelingen op betreffende elementaire arbeidsvoorwaarden. Op de jaarlijkse vergaderingen zijn de lidstaten vertegenwoordigd door regeringen, werkgevers en werknemers (vakbonden). Meer dan 174 landen zijn nu lid. Maar dat betekent helemaal niet dat alle ILO- normen ook door die landen werden geratificeerd en worden toegepast. Zelfs de meest

fundamentele basisnormen zijn niet door alle lidstaten bekrachtigd en in de wet opgenomen, met name

- vrijheid van vakvereniging
- vrij collectief overleg
- verbod op dwangarbeid
- verbod op kinderarbeid
- verbod op discriminatie

3.7 Transnationale ondernemingen (TNO's)

De motor achter liberalisering van de handel zijn de ondernemingen die in het buitenland opereren. Het is hun wens om vrij te kunnen investeren waar het hen het beste uitkomt en de winsten het grootst zijn. Aangezien hun productiesystemen zo complex georganiseerd zijn, lijkt het alsof de handel toeneemt. Cijfers bevestigen dit. Naties en regio's proberen investeringen van multinationals naar zich toe te trekken door gunstige voorwaarden te creëren. Ze doen dit door verbod op vakbonden, weinig sociale rechten, belastingvrijstellingen. Hoe meer de handel geglobaliseerd wordt, hoe groter de rol van de internationale instellingen zoals de WTO en het IMF. Het is dan ook evident dat de WTO en het IMF gedomineerd worden door de rijke, geïndustrialiseerde landen. Zij hebben het meest baat bij de internationalisering en liberalisering van de handel

4. Antiglobalistenbeweging

4.1 Ontstaan

De derde ministerconferentie in de Amerikaanse stad Seattle in 1999 zorgde ervoor dat het WTO een beruchte en omstreden instelling werd. Een grote groep van vakbondsmilitanten, milieujongens en boeren uit alle hoeken van de wereld blokkeerden met een uitgekende strategie en veel overtuiging de toegang tot de conferentiezaal. Deze gebeurtenis staat bekend als “the battle of Seattle” en wordt door velen als de geboorte van de antiglobalistische beweging bestempeld. (Vandaele 2005)

In de informatiekrant van Peoples’ Global Action blijkt men als volgt terug op Seattle: *“Het is november 1999, de WTO, wetgevers van het mondiale kapitalisme, trachten samen te komen in een stad dampend van traangas en verlamd door tienduizenden demonstranten. Graffiti is op de muur gespoten: Vergeet het niet - Wij winnen. Het is duidelijk: de geschiedenis heeft nog een stuk verder te gaan”* (PGA 2000).

“De onderhandelaars van de WTO kregen op de openingsdag van de top in Seattle een warm onthaal in de vorm van de grootste demonstratie sinds de Vietnamoorlog in de VS had plaatsgevonden. Gedurende de hele top hielden de massale protesten op straat aan, met samenkomsten van zo’n twintig tot vijftigduizend mensen per dag. De demonstraties brachten vakbonden, NGO’s en groepen actievoerders samen die allemaal uiterst verontwaardigd waren over de WTO, die geen aandacht schonk aan de bezorgdheid om maatschappij en milieu. De demonstranten zagen de WTO als het voornaamste symbool van een globaliseringsmodel dat door bedrijven werd aangestuurd en dat op veel plaatsen op aarde leidde tot toenemende maatschappelijke ongelijkheid en verwoesting van het milieu” (Hoedeman en Doherty 2002). Niet alleen in Seattle waren er die dagen protesten, in meer dan honderd steden in alle werelddelen protesteerden honderdduizenden tegen de WTO. Dit herhaalde zich later onder andere tijdens de volgende WTO- conferenties van Doha (2001) en Cancún (2003)

4.2 Begrip

Winkler omschrijft anti-globalisme als volgt

“Anti-globalisme is een term die meestal wordt gebruikt om de politieke gedachtegang weer te geven van de groep mensen die zich verzetten tegen de huidige handelsreglementering vanwege internationale handelsorganisaties. De anti-globalisten beweging wordt door sommige beschouwd als een sociale beweging, andere beschouwen hen als een verzamelnaam voor verschillende sociale bewegingen. In het algemeen kunnen we de anti-globalisten dan ook beschouwen als de tegenstanders van de huidige wereldeconomie en wereldhandel die volgens hen nadelig zijn voor de omgeving, de arbeidsrechten, de nationale soevereiniteit en de derde wereld.” (Winkler 2006)

4.3 Ideologie van de beweging

De anti-globalistenbeweging ontwikkelde zich op het einde van de 20ste eeuw met als bedoeling de globalisatie van de economie en de vrijhandel aan te vechten. De leden van de anti-globalistenbeweging voeren sociale en sociaal-democratische alternatieven aan om de wereldbevolking en de aarde te beschermen tegen de vernietigende krachten van de globalisatie.

Wanneer de beweging actie voert zal ze dit vaak als een blok ondernemen, toch is de beweging op zichzelf vrij heterogeen. De beweging wordt dan ook gekenmerkt door verschillende meningen over het globalisatieproces. Het woord anti-globalist heeft vanuit de media een pejoratieve bijklank gekregen door de beelden van ruziemakers en vandalen. Van Liemt omschrijft de anti-globalist en zijn ideologie als volgt: *“Anti-globalisten zijn er in verschillende soorten en maten: niet iedere anti-globalist is een radicale actievoerder. Wat de anti-globalisten bindt is een bezorgde visie op de toekomst van de wereld als er niet wordt ingegrepen.”* (Van Liemt 2002)

De beweging wordt ook wel “anti-globaliseringsbeweging” of steeds vaker “anders-globaliseringsbeweging” genoemd. Enerzijds bestaat “de beweging” uit duizenden

maatschappelijke organisaties die de grenzen van de nationale politiek al lang overstegen zijn. De meeste, waaronder milieu-, ontwikkelings-, mensenrechten-, en arbeidersorganisaties, houden zich al langer dan Seattle bezig met beleidsbeïnvloeding van de transnationale politieke staatsinstituten. Veel theoretici spreken daarom ook wel van een “global civil society”, die zich als derde macht heeft gemanifesteerd tegenover de macht van de bedrijven en de internationale politieke instellingen. Anderzijds zijn er de netwerken van actiegroepen, die zich meer bezighouden met politieke actie buiten de gangbare structuren.

De activiteiten van “gematigde” anti-globalisten richten zich vooral op de informatieverstrekking en informatie-uitwisseling. Zij analyseren complexe ontwikkelingen en brengen hun kritiek op misstanden en risico's via media en moderne telecommunicatie over op de burger. Die kritiek richt zich vooral op de “top-down” benadering van de regelgeving: veel wordt bijvoorbeeld vanuit de WTO geregeld, en de invloed van lokale democratie neemt daardoor af. Deze anti-globalisten zijn niet tegen alle aspecten van globalisering maar willen een ander soort globalisering.

Radicale anti-globalisten zijn aangevallen om hun onvoorspelbare, onverantwoordelijke en gevaarlijke optreden. Maar ook de gematigde anti-globalisten worden bekritiseerd. Zij moeten zich verweren tegen verwijten zoals dubbele agenda's en starheid bij het aangaan van dialoog, populisme en gebrek aan interne transparantie. Er wordt hen hardop gevraagd naar hun recht en middelen van bestaan. De anti-globalisten reageren hierop door te wijzen op de complexiteit van veel problemen. Ze wijzen tegelijk op de constructieve bijdragen die ze hebben geleverd aan het oplossen van bijvoorbeeld milieuproblemen.

Er zijn verschillende groepen van anti-globalisten te onderscheiden

- Anti-globalisten tegen de vrije handel
- Milieuactivisten
- Sociale ontwikkelingsagencies

- Linkse kritiek op het kapitalisme
- Bedrijven bedreigd door de internationale handel
- Vakbonden in rijke geïndustrialiseerde landen

4.4 Anti-globalisten tegen de vrije handel

Volgens Van Overtveldt (2002) verwerpt de antiglobalistische beweging de vrijemarkteconomie en dit om een aantal redenen hieronder opgenoemd.

De vrijemarkteconomie drijft te veel op puur financiële transacties, speculatie en woekerwinsten.

- De vrijemarkteconomie bedreigt de algemene welvaart en welzijn.
- De vrijemarkteconomie zorgt voor een inkomensverdeling die alsmaar ongelijker wordt.
- De vrijemarkteconomie ondermijnt de democratie door de machtsconcentratie bij grote privé-ondernemingen.

4.4.1 ATTAC

De bekendste tegenstander van de vrije handel is ATTAC (Association pour une Taxation des Transactions financières pour l'aide aux Citoyens). ATTAC ijvert vooral voor de invoering van de Tobin-taks. De organisatie werd opgericht in 1998 in Frankrijk in kringen van "Le Monde Diplomatique". Ze heeft nu afdelingen in 19 landen waar hun optreden sterk verschilt.

ATTAC pleit voor een wereldcontract met drie doelstelling om de gevolgen van de vrije handel te voorkomen:

- Milieuherstel: de Westerse afhankelijkheid van fossiele grondstoffen moet dringend omlaag. Er moeten alternatieve energiebronnen worden ontwikkeld.

- Bestrijding van armoede en ongelijkheid in en tussen landen: iedereen moet op waardige wijze kunnen leven. Elk jaar 100 \$ miljard gedurende 10 jaar volstaan om in de elementaire behoeften van iedere wereldburger te voorzien: zuiver water, aangepast voedsel, huisvesting, gezondheidszorg en onderwijs.
- Versterking van de democratie in de ontwikkelingslanden: nu gaat al te vaak een kleine elite met de opbrengst van handel en hulp lopen. De “civil society” moet meer inspraak krijgen en betrokken worden bij het beleid. Landen die democratiseren zouden kwijtschelding van hun schulden krijgen. (ATTAC)

4.5 Milieuactivisten

Milieuorganisaties zoals Greenpeace, Friends of the Earth en the Sierra Club postuleren dat de globalisatie het milieu zou schaden. Ook het World Wildlife Fund (WWF) staat sceptisch tegenover de WTO. Ze wil dat de WTO zijn regels verandert zodat handelssancties kunnen gebruikt worden om het milieu te beschermen.

De milieuorganisaties verwijten de grote bedrijven en hun beschermers de in de handwerking van de opwarming van de aarde, de overvloedige ontginning van natuurlijke bronnen, de productie van schadelijke chemicaliën en de afbraak van organische landbouw. Ze hebben het vooral moeilijk met de investeringen in de wereld, die gebruik maken van de zachte regelgeving in de ontwikkelingslanden. Grote multinationals vestigen hun vervuilende productiefactoren in arme landen, ontginnen tropische wouden of baten mijnen uit op een inadequate manier

4.6 Sociale ontwikkelingsagentschappen

De anti-globalistenorganisaties delen de mening dat wereldorganisaties zoals de Wereldbank en het IMF zich niet genoeg inzetten om armoede te bestrijden, integendeel, ze zouden het enkel versterken. Enkele van deze organisaties beweren dat de regelgeving van de WTO enkel de bedrijven in de rijke landen ten goede

komen. Wanneer de WTO de welvarende industrieën beschermt door de invoering van discriminerende tarieven wordt het voor de arme landen moeilijk een eigen industrie op te bouwen.

4.6.1 Oxfam

Eén van de bekendste organisaties die zich inzet voor de sociale ontwikkeling in de wereld is Oxfam (Oxford Committee for Famine Relief). “Oxfam International” is een confederatie van 12 organisaties die zich samen met 3000 partners in meer dan 100 landen inzet tegen armoede, lijden en onrechtvaardigheid. Oxfam tracht over de hele wereld het grote publiek ervan bewust te maken dat economische en sociale rechtvaardigheid cruciaal zijn voor een goede ontwikkeling. Oxfam werd opgericht in 1995 door een groep van gelijkgezinden niet gouvernementele organisaties.

Oxfam werkt op drie verschillende manieren. In de eerste plaats helpt het rechtstreeks de mensen in nood. Ze zorgen ervoor dat iedereen toegang heeft tot de mogelijkheden die de mens in staat moet stellen om zijn welzijn te verbeteren. In geval van humanitaire operaties zal Oxfam de getroffen personen helpen op financieel en materieel vlak.

Oxfam houdt zich eveneens bezig met onderzoek en lobbywerk. Ze kunnen terugvallen op hun ervaring en kennis. Op deze manier trachten ze de internationale regelgeving te beïnvloeden en zo ervoor te zorgen dat arme mensen de rechten, mogelijkheden en bronnen verkrijgen die ze nodig hebben.

Een andere manier van actie voeren is deze van de campagnes. Door op grote schaal de bevolking bewust te maken van de problemen in de wereld wil Oxfam een “global citizenship” creëren. Een van de elementen daarvan zijn de “fair trade”-producten en de Wereldwinkels die in België direct gelieerd zijn met Oxfam. (Oxfam 2006)

Op internationaal niveau is Oxfam al jaren actief betrokken bij de onderhandelingen binnen de WTO. Zij betreft zichzelf bij de onderhandelingen maar manifesteert zich

ook buiten de conferentiezalen met ludieke acties. Zo organiseerde Oxfam samen met andere ontwikkelingsorganisaties speciale bijeenkomsten met onderhandelingsafgevaardigden uit het Zuiden tijdens de conferentie van Cancún. Daarnaast is de organisatie regelmatig present bij de grotere protesten. Tenslotte is Oxfam een belangrijke financier van andere radicalere organisaties, zoals netwerken uit het Zuiden en van bijeenkomsten zoals het Wereld Sociaal Forum.

4.6.2 World Vision

“World Vision International”, opgericht in 1950, is een christelijke hulpverleningsorganisatie die kinderen wil helpen door hen te voorzien van schoon water, medische zorg, scholing en een veilige leefomgeving. Ze werken hiervoor nauw samen met de mensen ter plaatse totdat deze zelfstanding verder kunnen.

“World Vision” werkt samen met organisaties van de Verenigde Naties, waaronder Unicef en het Wereldvoedselprogramma. Op internationaal niveau lobbyt World Vision om de oorzaken van armoede te bestrijden en op te komen voor de rechten van het kind. Wereldwijd houdt World Vision zich bezig met thema’s als vredesopbouw en conflicten, Economie, aids en kinderrechten. (World Vision 2006)

4.7 Linkse kritiek op het kapitalisme

Als reactie op het World Economic Forum werd het Wereld Sociaal Forum opgericht. Het representeert een groot aantal organisaties welke de ambitieuze droom van een linkse samenleving in de huidige geglobaliseerde omgeving koesteren. De Braziliaan Oded Grawej, coördinator van een vereniging voor maatschappelijk verantwoord ondernemen, en Bernard Cassen, voorzitter van ATTAC staan aan de wieg van het Wereld Sociaal Forum. Hun alternatieve top zou – symbolisch - in het Zuiden samenkomen. Het eerste WSF vond plaats in Porte Alegre, een Braziliaanse stad die experimenteert met “basisdemocratie” en de inwoners heel nauw bij het beleid betreft. Het WSF in Porte Alegre in 2001 trok ongeveer 12.000 deelnemers, bij de tweede WSF in januari 2002 waren er 50.000 anti- en anders-globalisten.

De Marxistische beweging ziet de globalisatie als een verspreiding van het kapitalisme waaronder de arbeid van de armen wordt uitgebuit ten voordele van de rijken. De linkse organisaties hebben een reeks van “global action days” georganiseerd sinds de WTO- top in Seattle 1999. Daarbuiten komen ze ook op straat bij bijeenkomsten van de Wereldbank en het IMF.

4.8 Bedreigde bedrijven door de internationale handel

Veel bedrijven in de rijke landen verzetten zich tegen de globalisatie uit vrees dat de importcompetitie hun geld zal kosten. Zulke bedrijven bevinden zich meestal in industrieën waar textiel en schoenen worden vervaardigd. Dit zijn één van de enige industrieën waarin de arme landen effectief kunnen concurreren en competitie vormen. Veel bedrijven die misschien wel de wereldhandel steunen verzetten zich tegen specifieke maatregelen om de tarieven te verminderen. (Globalization Guide 2006)

Een goed voorbeeld van een organisatie die de bedrijven groepeerd die zich verzetten tegen gevaren van de globalisatie is de “American Textile Manufacturers Institute” (ATMI).

4.9 Vakbonden in rijke geïndustrialiseerde landen

De vakbonden vinden het niet enkel belangrijk om een rol te spelen op nationaal vlak. De internationale vakbondsbeweging wordt op wereldvlak gerepresenteerd ICFTU (International Confederation of Free Trade Unions, TUAC (Trade Union Advisory Committee), WVA (Wereldverbond van de Arbeid) en EVV (Europees Vakverbond). De Global Unions Group was in januari 2002 aanwezig op de twee wereldforums te New York en Porte Alegre om hun boodschap duidelijk te maken. De internationale vakbeweging eist van de G8 dat er een internationale conferentie wordt georganiseerd om de sociale dimensie en implicaties van de globalisering aan te pakken vooraleer de wereldhandel verder wordt geliberaliseerd. De vakbondsorganisaties in de geïndustrialiseerde landen kanten zich tegen de globalisatie omdat deze de lonen zou verlagen. Het argument dat ze aanvoeren is

dat de globalisatie de handel van goederen promoot die vervaardigd worden in landen waar geen vakbonden zijn toegelaten. Zo worden de goederen geproduceerd in de landen met vakbonden ondermijnd. Met andere woorden: De macht komt in handen van landen waar gewerkt wordt tegen de allerlaagste regelgeving en standaarden.

Niet alle vakbonden zijn tegen de globalisatie en de meest anti-globalistische vakbonden zijn deze met een grote achterban die tewerkgesteld is in de industrieën die moeten concurreren met ontwikkelingslanden. Blanpain merkt op dat de globalisatie onze arbeidsverhoudingen wereldwijd door elkaar heeft gehaald. De machtsverhoudingen tussen de vakbonden en de werkgevers zijn gewijzigd ten voordele van de ondernemingen. Deze investeren immers waar ze dit wensen, aangezien kapitaal en nieuwe technologieën uiterst mobiel zijn. (Blanpain 2005)

4.10 Anti-globalisten in België

In vele landen bestaat de anti-globalistische beweging uit een grote groep van organisaties met uiteenlopende invalshoeken. De Noord-Zuidbeweging is inhoudelijk het best gestructureerd.

De 11.11.11-koepel en een aantal grote NGO's pleiten al jaren voor de kwijtschelding van schulden van de Derde Wereld en voor een betere verdeling van de rijkdom. Daarnaast zijn er nog milieuverenigingen en vredesbewegingen. Tenslotte zijn er enkele radicale linkse groepjes en de nieuwe individuele activisten die zich allemaal min of meer scharen achter het platform van Attac. Attac zet overal de eerste stappen om "coalities" op de been te brengen. Hier verloopt de communicatie via de internetsite Indymedia. Indymedia is het sleutelkanaal van de anti-globaliseringsbeweging. Een netwerk van media-activisten die samen een globale website in stand houden.

4.10.1 Sociaal forum in België

Het idee om een Sociaal Forum van België op te richten ontstond tijdens het tweede Wereld Sociaal Forum van Porto Alegre, begin 2002. Het is een open ontmoetingsruimte van organisaties en bewegingen van burgers die zich verzetten tegen het neoliberalisme, tegen de dominantie van het kapitaal en tegen elke vorm van imperialisme. (WSF 2006)

5. Participatie van niet-gouvernementele organisaties bij de WTO

5.1 De relatie van de WTO met niet-gouvernementele organisaties

De NGO gemeenschap speelt een belangrijke rol in de huidige politieke en economische wereld. Dit is geen recent gegeven daar de eerste sporen van niet-gouvernementele organisaties teruggaan tot begin negentiende eeuw. In 1945 was het op aandringen van de NGO's dat de mensenrechten in het Verenigde Naties Charter werden opgenomen. De NGO gemeenschap van de eenentwintigste eeuw lijkt nauwelijks nog op wat deze voorstelde in 1947. Samen met het ontstaan van de WTO ontstond een nieuwe soort NGO die groter is, meer politieke invloed heeft en de capaciteit heeft om een intellectuele contributie te leveren bij het oplossen van problemen.

In tegenstelling tot de conferenties van de Verenigde Naties was het haast onmogelijk voor publieke belangenorganisaties een netwerk op te bouwen met de GATT. Pas tijdens de laatste ronde van de GATT verbeterde zich dit en na de oprichting van de WTO konden de NGO's zich ten volle ontplooiën. In 1996, bij de eerste Ministeriële Conferentie van de WTO in Signapore werden er 159 NGO's geregistreerd, in Seattle in 1999 was hun aantal al gestegen tot 700 terwijl er 1478 NGO een paper hadden ingediend.

5.2 Participatiegraad

In hun relatie met de WTO spelen de NGO's de rol van observator en proberen ze zo met de opgedane kennis burgers, parlementariërs, media en ander maatschappelijke actoren te informeren. De kritiek die ze uiten bevindt zich vooral op het vlak van het beleid en de structuur van de WTO. Er zijn vier elementen die toelaten de invloed na te gaan van NGO's en andere waarnemers op de besluitvorming binnen de WTO:

- toegang tot de delegatieleden

- toegang tot relevante informatie
- accreditatie
- aangeboden faciliteiten

Bij verbetering van deze vier voorwaarden is er sprake van een structurele invloed van de NGO's op de WTO. Daarnaast kan er ook procedurele of substantiële invloed zijn, waarbij NGO's invloed kunnen uitoefenen op de inhoud van wetgeving en van de rechtsspraak van de WTO.

"The GATT in its forty-sevenyear history failed to establish any formal linkages with NGO's or other civil society organisations" (O'Brien e.a 2000)

Onder druk van de NGO's moest de GATT en haar opvolger de WTO meer gaan toegeven aan de eisen van de *civil society*. Gedurende de "gesloten" jaren van de Uruguay Ronden realiseerden Zuidelijke en Noordelijke NGO's zich van de effecten van de overeenkomsten gesloten binnen de WTO. Ze organiseerden zelf bijeenkomsten zoals parallelle NGO meetings tijdens officiële WTO meetings. Ze publiceerden ook boeken met als onderwerp de "ziekelijke" effecten van de GATT en de WTO (Khor 1999).

Publicatie in invloedrijke kranten van kritische artikelen ten opzichte van de verdragen en de WTO in combinatie met grote demonstraties en acties leidden volgens Martin Khor (1999), voormalig directeur van het Third World Network, tot besef bij de WTO leden dat hun systeem aan geloofwaardigheid aan het verliezen was. Er werden maatregelen genomen door het Secretariaat en enkele overheden om het slechte imago van de WTO bij het publiek te verbeteren. Khor benadrukt dat toegenomen participatiemogelijkheden niet het gevolg zijn van activiteiten van NGO's in de WTO, maar eerder vanwege de publiciteit die kritiek en protesten hebben gekregen in de media. *"The increasing influence of the NGOs came not from their participation within the WTO system but from their role outside the system: through their impact in the media; through lobbying of governments and Parliaments; through street protests"* (Khor 2003).

5.2.1 Toegang tot de delegatieleden en relevante informatie

Sinds de oprichting van de WTO in 1995 werd beterschap beloofd met betrekking tot de transparantie van het besluitvormingsproces en de toegang tot informatie. In het Marrakesh- akkoord van 1994, waarmee de oprichting van de WTO werd bekrachtigd, kwam er een speciaal artikel, artikel V, over civil society en WTO. Dat artikel schrijft voor dat de WTO *“may make appropriate arrangements for consultation and cooperation with non-governmental organisations concerned with matters related to those of the WTO”* (Henderson 1998). In haar korte geschiedenis heeft het WTO-secretariaat volgens Scholte (1998) enkele stappen ondernomen om het artikel V te implementeren. Maar volgens Khor, bleef participatie in de formele structuren van de WTO uiterst beperkt. (Khor 2003).

Een belangrijk wapenfeit van de WTO is de aanstelling van een speciale afdeling van ambtenaren. Sinds de eerste WTO Ministeriële Conferentie van 1996 in Singapore, is er personeel aangesteld binnen de External Affairs afdeling dat zich in het bijzonder ging bezighouden met NGO's (Khor 1999). Vanuit die afdeling worden er symposia en debatten georganiseerd waarvoor NGO's uitgenodigd worden. Het eerste symposium, over handel en milieu, vond plaats in 1996. Khor ziet dit echter als een methode gebruikt door het WTO Secretariaat om de milieu-organisaties kennis te laten maken met de WTO. Tijdens een speciaal tweedaagse symposium voorafgaand aan de WTO-conferentie in Seattle (1999) zaten er geen vertegenwoordigers van NGO's in het symposiumonderdeel over handel en ontwikkeling. De Indische ambassadeur in de WTO verklaarde dat de WTO onmogelijk kon functioneren als het rekening moest houden met gouvernementele en non-gouvernementele organisaties (Charnovitz 2000).

5.2.2 Accreditatieproces en de aangeboden faciliteiten

In tegenstelling tot de toegang tot de WTO- structuren zijn er geen verbeteringen te zien in het accreditatieproces. In Singapore (1996) werd de accreditatie van een

vakbond van onderwijspersoneel geweigerd omdat de WTO van oordeel was dat de activiteiten van deze organisatie niet direct gerelateerd waren met handelsactiviteiten (O'Brien e.a. 2000). In Cancún was het aantal NGO's dat wel accreditatie kreeg toegenomen, hoewel de Mexicaanse overheid en de WTO toch nog tweehonderd NGO's weigerden. De toegelaten NGO's mochten formele voltallige vergaderingen bijwonen, konden hun voorstellen publiceren op de website van de WTO en kregen zelfs gratis zendtijd op het speciale tv-kanaal waarop het publiek de conferentie kon volgen. De accreditatie blijft echter wel beperkt tot de Ministeriële Conferenties en de NGO's moeten elke keer opnieuw een aanvraag indienen. Dit maakt het voor de NGO's moeilijk de dagelijkse onderhandelingen in Genève te volgen (Khor 2003). Bij de laatste conferenties werd er een speciaal centrum voorzien voor de NGO's waar deze kunnen gebruik maken van vergaderzalen, computers en andere voorzieningen. O'Brien e.a (2000) melden dat de officiële berichtgeving van de WTO aan de NGO's in Singapore kort en bondig was. De directeur van de externe relaties van de WTO verscheen iedere morgen en avond om te melden dat er nog steeds niets beslist was. De beste bron van informatie waren de leden van de nationale delegaties die werden uitgenodigd in het NGO centrum. Deze leden hadden vaak goede contacten met de NGO gemeenschap en schepten wat duidelijkheid over de ontwikkelingen. Voor de afgevaardigden van de NGO's was de enige manier om toegang te krijgen tot de officiële persconferenties begeleiding van deze nationale delegatieleden. (O'Brien 2000). De NGO's klaagden erover dat ondanks het voornemen van de WTO meer WTO documenten vrij te geven aan het publiek, deze vaak werden verdeeld nadat de beslissing werd genomen en dat hun inbreng nihil was. Tijdens een mini-ministerconferentie in Singapore, oktober 2001, was de verslaggeving aan de media bijzonder partijdig en rooskleurig. Het verzet werd door de WTO geminimaliseerd tot het verzet van één enkel land, Tanzania. Dit terwijl Tanzania het verzet verwoordde namens de hele groep van Minst-ontwikkelde Landen (Maes 2002).

5.3 Conclusie

Wat betreft directe toegang tot de WTO kan worden gesteld dat de formele interactie tussen de WTO en “civil society” verbeterd is in termen van betere toegang tot informatie, toegang voor een aantal NGO's tot de symposia die door het WTO secretariaat georganiseerd worden en betere mogelijkheden tot accreditatie voor NGO's tot de Ministeriële Conferenties. De basisvoorwaarden om de rol van observant adequaat te vervullen zijn verbeterd, maar er blijven hiaten. Daarnaast is vooral procedurele invloed behoorlijk beperkt. Zo blijft toegang tot delegatieleden tijdens de conferenties moeilijk en verschilt dit nogal per lidstaat. NGO's hebben bovendien vaak alleen toegang tot de openingssessie en sluitingsessies en het NGO- centrum ligt soms op grote afstand van de conferentieruimte. De toegang tot meer directe beleidsbeïnvloeding blijft daardoor zeer beperkt.

Structurele interactie tussen NGO's en delegatieleden blijft beperkt tot seminars en symposia over selectieve onderwerpen die het WTO- secretariaat enkele keren per jaar organiseert (Khor 2003). Voorstellen voor verbeteringen zijn er genoeg. Maatschappelijke belangenorganisaties hebben bijvoorbeeld kritiek op het feit dat de toegang tot bijvoorbeeld de WTO- geschillencommissie beperkt is. Deze commissie doet uitspraken naar aanleiding van klachten die ingediend zijn door ondernemingen of lidstaten tegen andere lidstaten als deze handelsbeperkende maatregelen treffen die in strijd zijn met de verdragen van de WTO. De geschillencommissie kent echter wel de mogelijkheid om advies in te winnen. Ook wil een groep van NGO's graag zien dat zij officieel commentaar kunnen leveren op de wetgevende voorstellen die binnen het WTO- kader gedaan worden. De documenten die de NGO's aanbrengen, zouden als *review-documenten* moeten worden gezien en als zodanig door het WTO- secretariaat gecirculeerd moeten worden tussen de lidstaten. Daarnaast kunnen er speciale commissies worden opgericht, waarbij NGO's een belangrijke rol kunnen spelen. Ten slotte zouden Zuidelijke NGO's, die minder middelen ter beschikking hebben dan NGO's uit het Noorden, ondersteund kunnen worden en

eventueel zouden zij ook een meer centrale rol moeten kunnen spelen in de *review-politiek* van de WTO.

6. De tegenstellingen binnen de WTO

De WTO heeft als opdracht het op wereldwijde schaal vrijmaken en liberaliseren van de markten en de handel in goederen, diensten en intellectuele eigendomsrechten. De achterliggende ideologie is die van het "liberalisme", dat zoveel mogelijk goederen, diensten en mensen als een verhandelbaar product beschouwt, waarvan de verdeling in de wereld zonder enige vorm van handelsbelemmering moet worden mogelijk zijn. In werkelijkheid is er sprake van zeer verschillende uitgangsposities: de economische macht van de landen en bedrijven in het rijke deel van de wereld is niet vergelijkbaar met die van de arme landen. Het systeem van "vrij"-handel wordt bijna volledig beheerst door de rijke landen. Het aandeel van de arme landen in de wereldhandel is de afgelopen twintig jaar alleen maar kleiner geworden. Ondanks de optimistische verhalen over de voordelen van vrijhandel, nemen de verschillen tussen rijk en arm op wereldschaal, maar ook binnen landen, alleen maar toe.

De grondslag van het neoliberalisme is de economische rationaliteit. De markt zal een situatie creëren waarin het grootste aantal mensen de hoogst mogelijke welvaart kent op voorwaarde dat iedereen zijn belangen behartigt op een vrije markt (Opschoor 1993). De naties dienen zich te specialiseren in de productie van goederen en diensten waar ze een comparatief voordeel hebben ten opzichte van hun handelspartners. Dit is ook wat Adam Smith ontwikkelde in "The Wealth of Nations" als argument voor vrijhandel: "Het is in mijn voordeel om me te specialiseren in wat ik het best doe, zelfs al ben ik in alles beter dan jij". Bhagwati merkt echter op dat de "onzichtbare hand" van Smith enkel tot een efficiënte verdeling van de productiefactoren zal leiden als de prijzen op de markt de "werkelijke" sociale kosten reflecteren. Deze sociale kosten zijn de som van de private kosten en de externe kosten. Vaak zijn de externe kosten nadelig voor derden en indien ze traceerbaar zijn kunnen overheden deze negatieve neveneffecten dan corrigeren door het instellen van belastingen. Bij marktvalingen voert de "onzichtbare hand" ons in de verkeerde richting.

De overheid heeft vooral als taak om de voorwaarden te scheppen waarbinnen de liberale markt tot ontwikkeling kan komen, veelal door een gunstig investeringsklimaat te scheppen. Landen waarvan de markten nog niet voldoende zijn opengesteld voor de internationale handel moeten hun economie herstructureren en hun economische grenzen opheffen. Zo zorgt de economisering van goederen, diensten, arbeid en kapitaal voor de schaarste die een vrije markt mogelijk maakt.

De WTO coördineert de politieke besluitvorming over de wereldwijde liberalisering van markten en producten. Als gevolg van de verschillende politieke en economische belangen zijn er grote nationale tegenstellingen. Naast deze tegenstellingen tussen nationale belangen zijn er nog andere tegenstellingen die veel aandacht krijgen vanuit de antiglobalistische beweging. Het gaat dan vooral over de tegenstellingen tussen het rijke Noorden en het arme Zuiden, deze tussen de vrijhandel en milieubescherming en tussen de belangen van werkenden en zij die de werknemers in dienst nemen. De tegenstellingen zorgen voor een stroef beleid en vaak zullen de machtigste lidstaten hun slag thuishalen ten koste van een mogelijk “beter” beleid.

6.1 Nationale belangen en economisch nationalisme

De WTO is een internationale organisatie waarin de verschillende landen of clusters (vb. Europese Unie) samenkomen om de internationale handel verder te liberaliseren. Vaak primeren de nationale belangen van de afzonderlijke lidstaten en worden deze tegen elkaar uitgespeeld. Gilpin (1987) wijst erop dat in een wereld van concurrerende landen, de nationalist de persoonlijke winst belangrijker vindt dan de gedeelde. De naties trachten de regelgeving van de heersende internationale spelers te wijzigen in die mate dat het meer opbrengt voor hen dan voor de concurrent (Gilpin 1987 in Kegley and Wittkopf 1996). De Europese Unie en de Verenigde Staten zijn veruit de belangrijkste spelers op de internationale handelsmarkt en de WTO. Via informele - formele gesprekken in de Green Room trachten ze tot een overeenstemming te komen. De onderhandelingen beginnen meestal tussen de VS en de EU, daarna worden Japan en Canada erbij betrokken. De strategische landen,

zoals de Cairns landbouwgroep, net als individuele rijke landen als Noorwegen en Zwitserland worden ook bij het proces betrokken. Ten slotte komen strategische landen met economieën in overgang en grote ontwikkelingslanden zoals Argentinië; Brazilië, Chili,... aan bod. De landen die dan nog dwarsliggen worden overgehaald met beloften. De nationale belangen hebben hier vooral betrekking op de specifieke liberalisering waar lidstaten en de daaronder vallende internationaal opererende ondernemingen economisch beter of slechter van worden. De politieke leiders vinden organisaties zoals de WTO slechts nuttig in de mate dat ze hun gekozen handelsbeleid weten te steunen (Goldstein 1998). Een natie is voor haar inkomsten namelijk afhankelijk van de belastingen die ze op haar economische activiteiten kan heffen. Het is dan ook het doel van iedere natie om een economische groei veilig te stellen met grote werkgelegenheid en voldoende staatsinkomsten. De politieke leiders zijn indirect afhankelijk van de economische groei daar zij op het einde van hun legislatuur worden beoordeeld op de sociaal-economische welvaart in hun land. De staat is dus afhankelijk van de omstandigheden die de markt laten bloeien. Het is dus een constant afwegen van de liberalisering in functie van zijn effect op de winstgevendheid van de private sector op het binnenlandse grondgebied.

In een staat bestaan er steeds grote maatschappelijke groeperingen waar de politiek rekening wil of moet mee houden. Het bekendste voorbeeld van zulke groepering in België is de Boerenbond. De Boerenbond bekleedt een aantal formele mandaten die verbonden zijn aan het statuut van erkende "sociale partner". Een juridische basis van die erkenning voor de Boerenbond als sociale partner is niet te vinden. Toch dateert deze van de naoorlogse periode, toen het overleg tussen overheid, vakbonden en werkgeversorganisaties werd geïnstitutionaliseerd. De Boerenbond was op dat ogenblik ook de enige Belgische representatieve landbouworganisatie. Wanneer er een grote maatschappelijke weerstand bestaat tegen bepaalde liberalisering in een lidstaat dan zal deze pogingen ondernemen om die liberalisering tegen te houden. Andersom werkt dit ook: zijn er belangrijke partijen of belangengroepen in de nationale samenleving aanwezig die juist naar een bepaalde liberalisering streven, dan is de lidstaat eerder geneigd deze belangen

binnen de Green Room en in de officiële bijeenkomsten binnen en buiten de WTO te verdedigen. Een bekend voorbeeld van dit laatste is de tegenstelling tussen het WTO- landbouwblok, dat streeft naar afschaffing van alle handelsgrenzen, of in ieder geval afbouw van exportsubsidies in andere lidstaten, en de directe economische belangen van de EU op dit gebied (Odell en Eichengreen 1998).

6.2 Noord - Zuid tegenstelling

De tegenstelling tussen het rijke Noorden en het arme Zuiden is waarschijnlijk het best bekend wanneer we spreken over de armoede in de wereld. Deze tegenstelling is binnen de wereldpolitiek zelfs dominant, aldus Van der Heijden (2000): “Als belangrijkste tegenstelling in de geglobaliseerde mondiale maatschappij geldt natuurlijk die tussen Noord en Zuid, tussen de rijke en de arme landen van de wereld”. In de geschiedenis van de GATT en nu de WTO zien we dat de ontwikkelingslanden werden gestimuleerd om buitenlandse investeringen aan te trekken. Ze werden zelfs tot op zekere hoogte gedwongen om hun economieën exportgericht te maken en veel bedrijven te privatiseren. Een eerste probleem is dat de producten en grondstoffen van de arme landen vaak dezelfde zijn waardoor ze elkaar beconcurreren met lage en gevoelige prijzen. Een tweede probleem stelt zich op het vlak van de onderaanneming. In veel industrieën zoals de textiel- en kledingindustrie zijn er duizenden bedrijven die elkaar beconcurreren voor contracten met de westerse kledingindustrie in de hoop hun kledij te mogen produceren voor de westerse consumentenmarkt. De overheid verdient natuurlijk aan deze binnenlandse industrie maar ze is gedwongen deze te gebruiken voor het afbetalen van haar schulden en van de rente erop.

6.2.1 WTO structuren

De tegenstelling Noord - Zuid komt ook tot uiting in de rol die zij speelt in het wereldhandelssysteem. Het is daarom ook nuttig te kijken naar bestaande verdragen binnen de WTO die deze ongelijkheid en afhankelijkheid in stand houden. Zo

bijvoorbeeld het TRIPS-akkoord over patenten op intellectuele eigendomsrechten, Trade Related Intellectual Property Rights. Het gaat hier niet alleen om octrooien op handelsproducten zoals auto's, maar ook om auteursrechten en octrooien op planten en zaden verwerkt in genetisch gemanipuleerde organismen en medicijnen. Het is niet alleen verboden om het product na te maken via dezelfde gepatenteerde techniek, maar ook via andere productietechnieken. Het nieuwe hiervan is het exclusieve eigendomsrecht zowel op het product als op de ontwikkeling ervan. Als we kijken naar het aantal patenten dat is verleend aan landen uit het Noorden en uit het Zuiden, dan zien we dat van het aantal patenten dat is verleend aan bedrijven uit Noord Amerika (VS en Canada) 43,75 procent bedraagt. Landen in de Europese Unie bezitten 41,95 procent van de verleende patenten, Oost Azië (Japan, Zuid Korea en China) 9,75 procent, Oost Europa 0,8 procent, Australië en Nieuw-Zeeland gezamenlijk 1,92 procent. En andere regio's in de wereld (de meeste ontwikkelingslanden) hebben een gezamenlijk aandeel van slechts 1,28 procent. Door het TRIPS- akkoord kunnen de grote westerse bedrijven in de software-, landbouw- en medicijnensector hun greep op de markt versterken en zo het Zuiden meer afhankelijk maken.

6.2.2 Coalitievorming

Binnen de WTO komen de tegenstellingen tussen Noord en Zuid vooralsnog op de tweede plaats, na de tegenstellingen tussen nationale belangen van de lidstaten. Er is soms sprake van coalitievorming van de ontwikkelingslanden, bijvoorbeeld tussen de minst ontwikkelde landen. Er zijn vooral coalities op deelreinen en marktgebieden. *“De grote verscheidenheid in de grote groep van ontwikkelingslanden maakt blokvorming moeilijk. Coalities worden vaak per onderwerp gevormd, wisselend naargelang het onderwerp”* (Vander Stichele 1998). Binnen de WTO heerst er een cultuur waarbij ieder land voor zich moet onderhandelen maar zich voor een bepaald onderwerp tijdelijk aansluit met andere landen. De belangen van de landen lopen vaak uiteen; dit is zelfs zo tussen de groep van de minst ontwikkelde landen. Coalities tussen ontwikkelingslanden en

ontwikkelde landen zijn er ook, zoals de oudere Cairns Group. Dit blok bestaat uit Australië, Argentinië en andere landen die een economisch belang hebben bij landbouwliberaliseringen.

De groep minst ontwikkelde landen is onvoldoende in staat een echte vuist te maken en voordeel te halen uit de politisering van de tegenstelling Noord - Zuid. Hun belangen worden dan ook vaak gemarginaliseerd. Waar de lidstaten uit het Zuiden wel steeds beter in lijken te worden is het tegenhouden van bepaalde agendaonderdelen zodra ook grotere ontwikkelingslanden de coalitie versterken. Het mislukken van de conferentie in Seattle kwam voor de WTO mede tot stand omdat machtige ontwikkelingslanden zoals India zich verzet hadden tegen toevoeging van onderhandelingen over een arbeidsrechtenclausule in de nieuwe Millenniumronde, waarmee een voorlopige consensus tussen de VS en EU over de inhoud van deze ronde verder onder druk kwam te staan en pakketjes liberaliseringen niet langer uitgewisseld konden worden. Eerder tijdens de Uruguay Ronde bleken ontwikkelingslanden nauwelijks in staat nieuwe agendaonderdelen zoals de vorming van de WTO en het TRIPS- akkoord tegen te houden doordat zij tegen elkaar uitgespeeld werden en machtige ontwikkelingslanden overgingen tot “constructieve onderhandelingen”. Blokvorming is in dit proces dus essentieel. Want gegeven het feit dat de ontwikkelingslanden een numerieke meerderheid hebben binnen de WTO, kunnen ze hier efficiënter munt uit slaan zodra ze overgaan tot gemeenschappelijke coalities. “De vraag is of de industrielanden zich ooit door de meerderheid van ontwikkelingslanden de les laten lezen. De machtsverhoudingen in de WTO zijn een afspiegeling van de machtsverhoudingen buiten de WTO, van de kloof tussen arm en rijk, die alsmaar groter wordt, onder andere door de WTO- akkoorden. Macht kan alleen bedwongen worden door tegenmacht. De ontwikkelingslanden moet samen optreden, een blok vormen en die blokvorming behouden” (Maes 2002).

6.3 De tegenstelling Arbeid - Kapitaal

Met een economisch wereldsysteem is er ook internationale arbeidsdeling. Internationale arbeidsdeling betekent niet dat mensen vrijwillig het werk onderling verdelen, maar dat het hele productieproces van goederen en diensten wereldwijd verspreid is in verschillende schakels en taken, waarbij kapitaalbezitters en eigenaars van productiemiddelen het initiatief nemen. De bezitters worden geconfronteerd met vraagstukken van kostenbesparingen op de liberale markteconomie. Het machtsverwicht tussen werknemers en werkgevers wordt bepaald door de wetten van vraag en aanbod enerzijds en het niveau binnen de staat van sociale bescherming van de arbeiders. De sociale bescherming en het evenwicht in de markt schommelen in grote mate over de hele wereld. In het Noorden is er een relatief hoge mate van bescherming en een zeker sociaal rechtvaardig evenwicht tussen de vraag en het aanbod naar arbeid. In landen in het Zuiden is de bescherming relatief veel beperkter en is er een overaanbod aan arbeidskrachten. De liberalisering van de landbouw zorgt voor een verschuiving van dit aanbod van het platteland weg, op zoek naar nieuwe vormen van sociale zekerheid zoals een baan. In het huidige economische wereldsysteem verschuift de niet plaatsgebonden arbeidsintensieve productie naar landen met een groot arbeidsreserveleger en een laag ontwikkelingsniveau met betrekking tot bescherming van werknemers, terwijl de productiemiddelen of kapitaalvoorziening afkomstig zijn of eigendom zijn van eigenaars in economisch ontwikkelde landen. (Cox 1987).

Er bestaat dus een tegenstelling tussen aanbieders van kapitaal en arbeidsplaatsen, en de werknemers. De internationale handel en vervoer en de toename van het arbeidsaanbod zorgen ervoor dat de verschillende landen met elkaar gaan concurreren om investeringen die werkgelegenheid en economische groei kunnen leveren. Hierdoor komen de rechten van de werknemers onder druk te staan. De arbeidsrechten worden geflexibiliseerd zodat het eenvoudiger wordt een werknemer te ontslaan bij een economische tegenslag. Er is ook sprake van een daling van het reële inkomen van laaggeschoolden in de meeste ontwikkelde landen als gevolg van

technologische ontwikkeling in samenhang met de liberalisering van de handel en de arbeid (Anderson 1998).

6.3.1 Arbeidsrechtenclausule

Op initiatief van de Verenigde Staten is er sterk gelobbyd om een “arbeidsrechtenclausule” in de wetten van de WTO op te nemen. Deze clausule zou minimale en wereldwijd afdwingbare rechten voor arbeiders moeten bevatten. De vraag rees echter of de WTO daarvoor de aangewezen instantie is en of zulke afdwingbare clausule wenselijk is. De Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) heeft in zijn structuur en verdragen regels met betrekking tot arbeidsbescherming. Veel landen hebben een aantal van deze verdragen niet geratificeerd en lang niet alle landen zijn er lid van. Het gaat hier ook niet over internationaal afdwingbare verdragen. Indien een aantal ILO conventies, zoals vrijheid van vereniging en recht op collectief onderhandelen, in een sociale clausule van de WTO worden opgenomen kunnen deze afdwingbaar worden gemaakt. De WTO heeft de juridisch toegestane macht om te dreigen met handelssancties en in het uiterste geval sancties op te leggen met de goedkeuring van de WTO- geschillencommissie. Ondanks de steun van de Europese Unie en een aantal ontwikkelingslanden zien de meeste ontwikkelingslanden deze evolutie als een directe aanval op hun belangrijkste economische voordeel: goedkope arbeidskrachten. Volgens de internationale vakbondsfederatie ICFTU is deze angst ongegrond. Ze stellen dat gestandaardiseerd arbeidsvoorwaarden een gebalanceerde economische groei stimuleren (Van Roozendaal 2002).

6.3.2 Kritische kijk op de relatie tussen handel en arbeidsnormen

Iedereen is er zich van bewust dat een goed sociaal beleid nood heeft aan minimale arbeidsnormen. Het is alleen zo dat de normen moeten aangepast worden aan het ontwikkelingspeil van het land in kwestie. Te strenge normen zorgen ervoor dat de allermaksten buiten het toepassingsgebied blijven of ervan worden uitgesloten. Het

is noodzakelijk dat de arbeidsnormen worden aanvaard door het overgrote deel van de gemeenschap. McCulloch geeft zijn visie op de link tussen de internationale handel en de arbeidsnormen en het gebruik van handelssancties om hogere normen af te dwingen.

De globalisten beweren dat landen waar er geen strenge arbeidsnormen gelden een oneerlijk concurrentievoordeel hebben. De economische basis van dit argument is niet sterk. Wanneer aan deze landen handelssancties worden opgelegd zodat ze worden gedwongen hun arbeidsnormen te verbeteren zal dit een averechts effect hebben volgens McCulloch e.a.. Het inkomen van de getroffen landen zal dalen en dit zal de basis voor de beoogde hogere normen ondermijnen. Het is daarom beter nationale maatregelen te treffen wanneer de verschillen in arbeidsnormen niet verdedigbaar zijn in vergelijking met het sociale ontwikkelingspeil. De ontwikkelde landen zouden ook niet veel nadeel ondervinden van de concurrentie van landen met lage arbeidsnormen. Lage normen leveren geen concurrentievoordeel op met uitzondering voor het inzetten van kinderarbeid (McCulloch, 2002).

Oneerlijke concurrentie zorgt ervoor dat de ontwikkelde landen hun nationale normen afzwakken onder druk van de concurrentie uit landen met lage normen. Omdat de bedrijven zo mobiel zijn, is het voor hen eenvoudig te kiezen voor landen met lagere arbeidsnormen en daaruit vloeiende lagere productiekosten. Dit fenomeen staat bekend als de neerwaartse spiraal of "race to the bottom".

Er zijn ook morele argumenten aan te voeren in deze problematiek. Zo is het onverantwoord om mensen in mensonwaardige omstandigheden te laten werken en onaanvaardbaar dat andere fundamentele arbeidsnormen worden geschonden. Het gebruik van handelssancties is dan ook in deze gevallen te verantwoorden. Toch is het nodig om te kijken naar de gevolgen van deze handelssancties. McCulloch wijst op de gevolgen van de dreigende handelssancties tegen de kinderarbeid in Bangladesh. Op 31 oktober werden er 50.000 kinderen in Bangladesh ontslagen. Volgens een rapport van de ILO en UNICEF bleek dat de kinderen in nog minder

beschermden activiteiten terechtkwamen, zoals de prostitutie. Dit is een goed voorbeeld van hoe een goedbedoelde maatregel zeer negatieve effecten kan hebben (McCulloch, 2002).

7. Kritiek op het GATS

7.1 Wat is het GATS?

Het Algemeen Akkoord over Handel in Diensten is één van handelsakkoorden die door de WTO worden opgelegd en beheerd. Het werd opgericht in 1994 op het einde van de Uruguay Ronde. Het GATS handelt over de uitbreiding van de liberalisering van de wereldhandel in diensten. De dienstensector is de snelst groeiende sector van de wereldeconomie en telt voor twee derden van de wereldoutput. Ondanks de oprichting in 1994 zijn de onderhandelingen pas echt van start gegaan in 2001 tijdens de conferentie van de WTO in Doha toen een tijdschema werd opgesteld (Keune 2003). Het GATS bestaat uit twee delen: een akkoord met algemene, bindende regels en de nationale “schema’s” waarin iedere lidstaat zijn verbintenissen met betrekking tot het openstellen van zijn markt voor buitenlandse spelers omschrijft (WTO 2006).

Het GATS heeft als doel om de handel in diensten vrij te maken. Het is een multilateraal kaderakkoord. Dat wil zeggen dat er, wanneer het akkoord in werking treedt, een brede opdracht wordt bepaald, en daarna door permanente onderhandelingen steeds nieuwe sectoren en regels aan het akkoord worden toegevoegd (Barlow 2001).

Het GATS krijgt een mandaat dat in feite het beleid van overheden rond diensten aan banden moet leggen. Het maakt hiervoor gebruik van een reeks wettelijk bindende afspraken gekoppeld aan handelssancties die door de WTO worden opgelegd. Het uiteindelijke doel is het vrijmaken van de dienstenmarkt waardoor er internationale ondernemingen kunnen meedingen naar contracten in de gezondheidszorg, onderwijs, energievoorziening en andere diensten (Barlow 2001).

In de aanloop naar de onderhandelingen van het GATS vroegen de grote lidstaten aan de machtige dienstenlobby wat er zoal in het akkoord zou moeten staan. De

Europese Commissie kwam samen met het Europese Diensten Forum en zijn Amerikaanse tegenhanger, Coalition of Service Industries, tot het volgende lijstje met dienstensectoren die dringend moesten geliberaliseerd worden: gezondheidszorg, onderwijs, ouderenzorg, architectuur, verzekeringen, vastgoed, postdiensten,...

De Verenigde Staten formuleerden hun standpunt als volgt: "Het mandaat van de onderhandeling is ambitieus: we willen beperkingen op handel in diensten opheffen, en een daadwerkelijke toegang tot een markt verschaffen, die nu onderworpen is aan een aantal beperkingen. Onze uitdaging is deze beperkingen beduidend te verminderen. Daarbij zullen we een beroep doen op maatregelen die nu al ter beschikking staan van het GATS, en mogelijk ook op maatregelen waarop het GATS nu nog geen beroep kan doen".

Door het aanvaarden van de GATS, verklaren de lidstaten zich bereid hun dienstensector open te stellen voor vrijhandelsregels en geven zij de macht aan de WTO om haar beleid op te dringen.

7.2 Wat staat er in het GATS?

Het GATS is op te delen in algemeen bindende regels en in verbintenissen vanwege de lidstaten.

7.2.1 Algemene bindende regels

De WTO onderscheidt vier verhandelde diensten of in WTO jargon "modes":

- Cross-Border Supply: Diensten geleverd door één natie aan een andere natie, zoals een internationaal telefoongesprek.
- Consumption Abroad: Consumenten of bedrijven die gebruik maken van diensten in het buitenland (vb. toerisme)

- Commercial Presence: Een buitenlands bedrijf vestigt zich in een land om daar diensten te leveren (vb. Nederlandse bank levert diensten in België en is ook gevestigd in België)
- Presence of Natural Persons: Individuen die naar het buitenland reizen om daar hun diensten aan te bieden (vb. consultant, fotomodel,...)

Het akkoord verbiedt discriminatie tegen een buitenlandse leverancier op alle terreinen die onder het akkoord vallen. Hierbij maakt het niet uit of de leverancier een strafblad heeft, zijn arbeiders in slechte werkomstandigheden laat werken of de mensenrechten schendt. Het artikel I van de GATT overeenkomst of “Most Favoured Nation agreement” (MFN) is ook van toepassing bij het GATS. Dit artikel bepaalt dat eens als je een bedrijf uit een bepaald land toelaat te opereren op je binnenlandse markt, je verplicht bent bedrijven uit andere landen toe te laten. Deze regel is ook van toepassing op publieke goederen en diensten maar er zijn wel uitzonderingen mogelijk. Toen het GATS in werking trad hadden een aantal landen voordelige overeenkomsten gesloten met handelspartners, bilateraal of in kleine groep. De lidstaten vonden het noodzakelijk om deze tijdelijk toe te laten ondanks het feit dat ze in strijd waren met het GATS. Om het algemene MFN principe te beschermen kan deze uitzondering slechts eenmaal gemaakt worden en duurt het speciale mandaat nooit langer dan tien jaar (WTO 2006). Sommige landen hebben van deze mogelijkheid reeds gebruik gemaakt, het gaat dan vooral over hun sociale zekerheidssysteem. Er wordt wel de voorwaarde aan gekoppeld dat de dienst volledig gratis door de overheid moet worden aangeboden. Alle commerciële diensten zoals openbaar vervoer en de postbedeling vallen dus onder het GATS. Het is dan ook duidelijk dat er nauwelijks een dienstensector bestaat die volledig vrij is van concurrentie, de betekenis van de uitzonderingsstatus is dan ook beperkt.

7.2.2 Verbintenissen met betrekking tot de markttoegang

Wanneer een land bepaalt in welke mate en op welke manier ze haar grenzen gaat openstellen voor andere landen dan wordt er een verbintenis opgesteld. Deze

verbintenissen verschijnen in “schedules” die een opsomming geven van de opengestelde sectoren, de mate van markttoegang en de eventuele voorkeursbehandelingen voor nationale bedrijven. We kunnen drie soorten verbintenissen onderscheiden:

- market access commitment: een buitenlands bedrijf wordt toegelaten op de binnenlandse markt.
- market access limitation: de overheid beperkt hierbij het aantal licenties gegeven aan buitenlandse bedrijven.
- exception to the national treatment: een binnenlands bedrijf krijgt meer voordelen dan buitenlandse concurrent.

Een lidstaat is aan deze verbintenissen gebonden en kan ze enkel wijzigen na onderhandelingen met de andere betrokken lidstaten. Dit is een lastige manier van werken en de verbintenissen worden dan ook gezien als garanties die de buitenlandse aanbieders en binnenlandse importeurs krijgen om in een bepaalde sector handel te drijven (WTO 2006).

7.3 De multinationals uit de dienstensector

De sector publieke goederen en diensten is een snel groeiende sector binnen de internationale handel. Gezondheid, onderwijs en water beloven de meest lucratieve te worden onder hen. Grote machtige internationale ondernemingen beseffen maar al te goed dat hier grote winsten te rapen zijn en zullen zich dan ook in de komende jaren richten op deze markten. In de VS zijn gezondheidszorg en het onderwijs al in grote mate overgenomen door private ondernemingen en zijn beide sectoren bekend als “big business”. In Europa heeft de Europese Unie aangekondigd dat elke openbare school zich in de toekomst met een onderneming zal moeten verbinden. Onder druk van het Internationaal Monetair Fonds hebben grote delen van de wereld al hun openbare infrastructuur ontmanteld om zo in aanmerking te komen voor schuldverlichting. Vaak worden ontwikkelingslanden gedwongen hun

overheidsprogramma's af te bouwen en te vervangen door alternatieven geleverd door buitenlandse commerciële ondernemingen. Het resultaat is duidelijk: enkel zij die het kunnen betalen verwerven die gezondheids- en onderwijsproducten en andere blijven achter zonder sociale basisvoorzieningen (Barlow 2001).

De ondernemingen lobbyen via de GATS-onderhandelingen naar vrijmaking in de steeds kleinere groep landen die nog overheidsmonopolies houden. Nu al hebben ongeveer veertig landen, waaronder alle Europese landen, hun onderwijs op het lijstje van het GATS geplaatst. Bijna honderd landen deden hetzelfde voor hun gezondheidszorg. Naarmate de nieuwe gesprekken vorderen zal het voor deze landen steeds moeilijker worden om tegen de stroom in te zwemmen.

7.4 Wat is de positie van de Verenigde Staten en de Europese Unie?

De WTO laat de beslissing over hun engagement over aan de overheden. De WTO is immers een intergouvernementele instelling die handelt nadat er consensus bestaat onder zijn lidstaten. De positie van de Europese Unie en de Verenigde Staten is van belang omdat hun onderhandelingsmarge erg groot is. De lidstaten van de EU gaven aan de huidige Directeur Generaal van de WTO, Pascal Lamy, toen Europees commissaris, de bevoegdheid om te onderhandelen in hun naam. De regering Bush beschikte over de mogelijkheid om niet via het Amerikaanse Congres te beslissing via de zogenaamde Fast-Track. Zo omzeilden deze twee grootmachten de sterke multilaterale onderhandelingen met de ontwikkelingslanden en haalden ze veel punten binnen via een bilaterale onderhandeling. Pascal Lamy verwoordde het in zijn functie als Europees commissaris als volgt: "Als we onze eigen toegang tot buitenlandse markten willen verbeteren, dan kunnen we onze eigen beschermde sectoren niet ongemoeid laten. We moeten klaar zijn om over alle sectoren te onderhandelen, als we deel willen hebben aan een globaal akkoord". De Amerikanen bevestigden dat: "ons doel is het verkrijgen van een belangrijke opheffing van de handelsbeperkingen in alle dienstensectoren, eerst door de nationale regelgeving die reeds aan de regels van de GATS onderworpen is aan te snijden en vervolgens de

beschikkingen die vandaag nog niet binnen de GATS vallen om uiteindelijk alle mogelijke handel in diensten te bestrijken.” (ATTAC 2002).

7.5 Analyse van de klachten tegen het GATS

Zowel voorstanders als tegenstanders van het GATS zijn het over één ding eens: het toepassingsgebied van het GATS is onnoemelijk groot. Dit komt omdat er een enorme verscheidenheid bestaat tussen de verschillende diensten. Daarbij komt nog dat het GATS geen onderscheid maakt tussen publieke diensten of diensten aangeboden door een private onderneming. A priori wordt er geen enkele dienst niet gedekt door het GATS en spreken we dus van “any service in any sector” (Gould 2005). De anti-globalisten vragen dus dat het GATS duidelijk specificeert welke diensten wel, en welke diensten niet, onder zijn mandaat vallen.

7.5.1 Situatie van de dienstensector in de ontwikkelingslanden

Gedurende de laatste twintig jaar hebben zowel het IMF als de Wereldbank bij de regionale ontwikkelingsbanken erop aangedrongen hun beleid te wijzigen. Vele van de huidige ontwikkelingslanden hebben hun economie al in belangrijke mate geliberaliseerd door diensten die ooit beschouwd werden als taak van de overheid te privatiseren. Het GATS zou hier nog eens bovenop komen met als gevolg dat de grote groep van mensen die geen toegang hebben tot kwaliteitsdiensten alsmar groter wordt. Er is bovendien nog steeds geen bewijs geleverd dat de liberalisering van de diensten ervoor zorgt dat er meer buitenlands geld wordt aangetrokken.

De meeste ontwikkelingslanden kampen met een tekort in de handel van diensten, ze hebben dus meer import van diensten dan export. Sinds de goedkeuring van het GATS in 1994 is het aandeel van ontwikkelingslanden in de wereldexport van diensten slechts gestegen met zes procent. Deze kleine stijging is in grote mate te wijten aan de enkele Aziatische landen die de laatste jaren een sterke ontwikkelingsgraad kennen.

De fysische en technologische infrastructuur is vaak een belangrijk wapen om de competitiviteit op de dienstenmarkt te verhogen. De ontwikkelingslanden liggen op dat vlak behoorlijk achter op de ontwikkelde landen. Door dit gemis kunnen de ontwikkelingslanden zich minder snel aanpassen aan de behoeften die er zich op de markt afspelen. Dit is vooral het geval bij dienstensectoren zoals telecommunicatie, het bankwezen, gezondheid en onderwijs.

Verschillende diensten dragen bij tot het welzijn en de ontwikkeling van de burgers en de natie. Het is dan ook belangrijk dat diensten zoals watervoorziening, transport, gezondheid en onderwijs niet ten prooi vallen aan de wetmatigheden van de vrije markt en zijn jacht naar winst.

De ontwikkelingslanden beschikken over een grote bron aan arbeidskrachten, van verschillende kwaliteit en niveau. De economische winst van deze bron is echter zeer beperkt. Het is voor kapitaal en technologie veel gemakkelijker om grenzen over te steken dan voor arbeid. We zien ook dat meer en meer naties, zowel in het noorden als in het zuiden hun immigratiewetten verstrengen. De wetten worden selectiever naargelang de noden van de natie.

7.5.2 Kritieken op het GATS

De anders-globalisten waarschuwen dat het GATS voor een vermindering of een complete eliminatie zal zorgen van de binnenlandse regelgeving betreffende diensten. Zo wordt het voor een natie zeer moeilijk de bestaande monopolies te behouden. Monopolisten en exclusieve leveranciers zijn immers een totale tegenspraak met het GATS akkoord. Ze kunnen enkel bestaan als ze door de natie op de speciale uitzonderingslijst worden geplaatst en de overheid zal op andere gebieden toegevingen moeten doen ten voordele van de andere lidstaten. Anders-globalisten wijzen erop dat monopolies niet altijd slecht zijn en vaak worden basisdiensten zoals postbedeling, watervoorziening, energie bij voorkeur geleverd door één leverancier.

De voorstanders van het GATS prijzen de grote flexibiliteit van het akkoord. Het zou volgens hen de ontwikkelingslanden toelaten de dienstenmarkt naar eigen goeddunken en op hun tempo te liberaliseren. We zien echter vaak dat de Westers landen de onderhandelingen van nieuwe akkoorden promoten en zo de ontwikkelingslanden onder druk zetten om hun markt meer te liberaliseren dan ze zelf wensen. Een groot deel van de flexibiliteit bestaat niet meer omdat vele naties in het verleden verbintenissen zijn aangegaan die ze nu enkel kunnen opzeggen door nieuwe toegevingen te doen.

De kwaliteit van de diensten zal dus verslechteren, vooral deze geleverd aan mensen met beperkte middelen, weinig politieke invloed of sociaal sterk benadeeld. Dit zal duidelijk worden in de publieke sector. De rol van de overheid zal hier krimpen en de markt zal overgenomen worden door de privé. Deze laatste zal als een magneet werken voor hoog opgeleide en competente arbeidskrachten en de door de overheid georganiseerde diensten zullen geleverd worden door slecht opgeleide en weinig gemotiveerde werknemers. Diensten zoals onderwijs, gezondheidszorg en energievoorziening spelen een belangrijke rol in de psychische en fysieke ontwikkeling van een persoon. De mogelijkheid om zich te ontwikkelen wordt bovendien als een universeel recht van de mens beschouwd dat door het GATS zou worden geëlimineerd. De kloof tussen arm en rijk zal zo allesbehalve verkleind worden. De overheid in ontwikkelingslanden kampt met grote tekorten, die enkel zullen vergroten bij de liberalisatie van de publieke diensten. Vaak zien we dat de kosten voor diensten, ondanks de liberalisatie, stijgen in plaats van te dalen. In bepaalde markten is er vaak maar plaats voor één of twee spelers, bovendien is er sprake van hoge toetredingskosten. De overheidsschuld zal vergroten omdat subsidies en vangnetten zullen moeten gecreëerd worden voor hen die de essentiële diensten niet kunnen betalen. De markt en zijn winstmogelijkheden krijgen dus door het GATS voorrang op het publiek belang en welzijn.

Het toepassingsgebied van het GATS valt ook over gebieden die traditioneel worden gezien als gemeenschapsgoed. Het gaat hier over natuurgebieden, conservatie van

kunst en cultuur. Door deze privé te maken zullen ze niet meer, of minder, voor de
gemeenschap bereikbaar zijn.

8. Kritiek op Dispute Settlement Body

8.1 Het geschillenbeslechtingmechanisme

De geschillenregeling (Dispute Settlement Body, DSB) vormt een centrale pilaar in het multilaterale handelssysteem. Zowel de WTO als nationale leiders loven het bestaan van dit geschillenbeslechtingmechanisme. De voormalige WTO Directeur Generaal Renato Ruggiero zei het met volgende woorden: *“One success that stands out above all the rest is the strengthening of the dispute settlement mechanism. This is the heart of the WTO system. Not only has it proved credible and effective in dealing with disputes, it has helped resolve a significant number at the consultation stage. Furthermore, developing countries have become major users of the system, a sign of their confidence in it which was not so apparent under the old system.”* Het heeft als doel de stabiliteit van de wereldeconomie te garanderen door het handelssysteem veilig en voorspelbaar te maken. Zonder deze regeling zouden de WTO regels immers weinig effectief zijn (Jackson 1998).

De WTO lidstaten zijn overeengekomen om geen eenzijdige acties te ondernemen tegen een andere lidstaat wanneer zij denken dat deze laatste de regels overtreedt. Ze handelen dus volgens de regels en procedures zoals gegeven door de DSB. Een geschil ontstaat wanneer een land een bepaald handelsbeleid voert dat volgens één of meerdere andere landen in strijd is met de akkoorden overeengekomen binnen de WTO. Een derde groep van landen kan zich bij deze tegenstanders aansluiten indien de problematiek ook voor hen van belang is.

Er bestond al een geschillenregeling in de oude GATT maar deze beschikte niet over tijdsschema's zodat vele zaken op de lange baan werden geschoven of onbeslist bleven. Tijdens de Uruguay ronde (1994) werd er een meer gestructureerd proces geïntroduceerd met duidelijk gedefinieerde stappen in de procedure. In het zogenaamde Dispute Settlement Understanding (DSU) werd er bepaald hoe lang het mag duren om een bepaald probleem op te lossen aan de hand van flexibele

deadlines in iedere deel van de procedure. Dit is zeer belangrijk voor de nagestreefde rechtszekerheid en voorspelbaarheid van het WTO systeem. Wanneer een case volledig wordt afgehandeld duurt dit normaal gezien niet langer dan één jaar en naargelang de urgentie van de zaak kan dit zoveel als mogelijk versneld worden.

Een tweede belangrijke innovatie in de geschillenregeling is dat het nu onmogelijk wordt dat één land de aanvaarding van een beslissing zou kunnen blokkeren. Onder de vorige GATT was er consensus nodig om beslissingen te aanvaarden, nu is er een consensus nodig om een beslissing te blokkeren en worden beslissingen automatisch door alle lidstaten aangenomen. Dit betekent dat landen geen schrik moeten hebben dat de geschillenregeling hen iets kan opleggen waar zij in principe niet van te voren al hebben mee ingestemd in de onderhandelingen. De invoering van de DSU wordt vaak het kroonjuweel van de Uruguay Ronde Akkoorden genoemd (Hauser 2003)

8.2 Hoe worden de geschillen opgelost?

Het belangrijkste orgaan binnen de geschillenregeling noemt men de Dispute Settlement Body (DSB) of het geschillenregelingorgaan. De DSB neemt de belangrijkste beslissingen wat betreft zijn verantwoordelijkheden op het vlak van geschillen. Omdat het belangrijk is dat alle lidstaten worden betrokken bij alle beslissingen bestaat het orgaan uit alle leden van de WTO. De DSB heeft als enige de bevoegdheid om "panels" van experts samen te stellen die de case moeten beoordelen. Het panel brengt rapporten uit die onder toezicht van de DSB worden goedgekeurd, verder heeft het ook het toezicht op de werking van de procedure en de naleving van de besluiten en aanbevelingen die in het kader daarvan worden genomen. De DSB is daarmee bevoegd voor de belangrijkste aspecten van alle geschillenregelingen die in de WTO kunnen voorkomen.

De geschillenregeling zelf bestaat uit verschillende stappen.

Stap 1: Consultatie. De lidstaten worden aangespoord om onderling tot een oplossing te komen en het geschil bij te leggen. Ze kunnen hiervoor eventueel beroep doen op de Directeur Generaal die zal helpen tot een oplossing te komen. Deze consultaties zijn, zoals de volledige procedure, aan strikte tijdslimieten gebonden. De maximumtijd is zestig dagen. Deze consultaties worden binnen de WTO als zeer belangrijk aanzien omdat men er de voorkeur aan geeft dat landen beter hun geschillen op deze manier uitklaren dan via de panelprocedure.

Stap 2: Deze stap volgt op het niet oplossen van het probleem via consultaties of als de aangeklaagde staat niet reageert op de aanvragen om tot consultaties over te gaan. Zij bestaat uit het aanvragen, door de aanklager, van een panel bij het geschillenregelingorgaan. Men moet hier opmerken dat de aanklager niet verplicht is deze stap te zetten. Hij is volledig vrij in het opstarten van deze procedure.

Stap 3: Oprichting van het panel. Het zou fout zijn de tweede en derde stap aan elkaar gelijk te stellen. De oprichting is niet langer afhankelijk van de steun van alle lidstaten maar zal altijd worden toegestaan, tenzij de lidstaten in een zogenaamde negatieve consensus gezamenlijk beslissen om het panel niet op te richten. Het aangeklaagde land kan de oprichting wel één keer blokkeren, maar bij een tweede vraag moet ze toch worden toegelaten. Dit is een grote overwinning voor de onafhankelijkheid van de procedure. Men kan wel in onderling overleg beslissen om geen panel op te richten, maar om over te gaan tot bemiddeling. Als er toch voor een panel wordt gekozen, zal dit bestaan uit experts die onafhankelijk van het belang van de lidstaten, optreden. Een panel kan bestaan uit drie tot vijf mensen. Als er ontwikkelingslanden in het dispuut zijn betrokken, kan er op vraag van het ontwikkelingsland minstens één expert uit een ontwikkelingsland worden aangeduid.

Stap 4: Het panel zal een rapport opstellen dat de DSB moet adviseren met betrekking tot het geschil. Artikel XI van Dispute Settlement Understanding stelt: *“The function of the panel is to assist the DSB in discharging its responsibilities under this understanding and the covered agreements. Accordingly, a panel should make an*

objective assessment of the matter before it, ... and make such other findings as will assist the DSB in making the recommendations or in giving the rulings provided for in the covered agreements...". Het rapport wordt opgesteld volgens een strikte procedure waarbij alle betrokken partijen hun zeg kunnen doen en de experts iedereen mogen consulteren die ze willen. Het rapport heeft als doel een suggestie te doen betreffende de oplossing van het geschil. Het finale rapport van het panel moet aan de landen waartussen een geschil bestaat overhandigd worden binnen de zes maanden. Er kan een kortere of een langere procedure worden aangevraagd in uitzonderlijke omstandigheden. De uiteindelijke tijdsduur kan variëren tussen drie en negen maanden.

Stap 5: De volgende stap bestaat uit de bespreking en de goedkeuring van het rapport door het geschillenregelingorgaan. Dit kan maar ten vroegst gebeuren twintig dagen nadat alle partijen dit rapport hebben ontvangen. Zodoende kunnen zij hun opmerkingen nog aan het orgaan meedelen. De DSB heeft dan 60 dagen de tijd om het rapport goed te keuren. Het is zeer belangrijk dat de goedkeuring van het rapport bijna automatisch gebeurt. Dit geeft de geschillenregeling een grote vorm van autonomie en de lidstaten een zekerheid.

Stap 6: Het beroep tegen het rapport aangetekend door één van de lidstaten. Dit houdt in dat een beroepsorgaan, Appelatte Body genaamd, binnen de zestig dagen een definitief oordeel over het geschil uitspreekt. Dit beroep kan echter alleen betrekking hebben op het panelrapport en haar inhoud. Het beroepsorgaan is niet ad hoc samengesteld maar is een permanent orgaan. Het probleem van het beroep is dat dit een serieus risico inhoudt, omdat de conclusies van het beroepsorgaan, eens ze aanvaard zijn door de DSB, onvoorwaardelijk door de betrokken lidstaten moeten worden aanvaard.

Stap 7: Uitvoering van het rapport. De aangeklaagde partij moet binnen de dertig dagen na goedkeuring van het rapport aan de DSB aangeven hoe zij de aanbevelingen van het rapport zal uitvoeren. Indien het niet mogelijk is dit binnen de

dertig dagen te doen kunnen er tussen de onderlinge staten onderhandelingen gestart worden over eventuele compensaties.

Stap 8: Aanvraag tot retorsiemaatregelen. Als de aangeklaagde staat de aanbevelingen niet volgt dan kan de DSB de toestemming geven om retorsiemaatregelen te nemen op vraag van de aanklagende staat. Deze vergeldingsmaatregelen kunnen bestaan uit het terugtrekken van concessies of van GATT- verplichtingen. De DSB moet hierover na ten laatste dertig dagen een uitspraak doen. Er is wel nog een mogelijkheid tot arbitrage over de omvang van de maatregelen via de directeur-generaal van de WTO.

De procedure ziet er op het eerste gezicht vrij duidelijk uit, met een zekere vooruitgang naar het meer juridische en minder diplomatieke systeem. Toch zijn landen weer sinds een hele tijd bezig met onderhandelingen over de aanpassing van deze procedure. Deze afspraak tot onderhandelen was reeds gemaakt bij de oprichting van de WTO. Hierdoor zijn de lidstaten al in 1997 begonnen met een herziening van de Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes. Er is echter nog steeds geen oplossing uit de bus gekomen. In 2000 zijn de onderhandelingen gekoppeld aan de Doha Development Agenda, dat is de laatste nieuwe onderhandelingsronde in de WTO. Zo probeert men toch nog een doorbraak te forceren.

8.3 Kritische kijk op DSB

Bij het akkoord tot oprichting van de DSU werd er aan alle leden gevraagd om tegen 1 januari 1999 de werking van de DSU te herbekijken. Toen bleek dat deze deadline niet zou worden gehaald werd de datum opgeschoven naar 1 juli 1999. Ondanks het intensieve werk en discussies kwam men niet tot een besluit. Pas op de Ministeriële Conferentie te Doha (2001) werd in de Ministeriële verklaring een mandaat goedgekeurd voor verdere onderhandelingen ter verbetering van de DSU. Er werden

dus vanaf het begin vragen gesteld bij de goede werking van de nieuwe geschillenregeling.

Er is een grote bron aan informatie te vinden over de werking van het geschillenbeslechtingsmechanisme. Vaak worden er vanuit de lidstaten zelf aanbevelingen gedaan om tot een betere behandeling van de geschillen te komen. Vanuit de hoek van de anti-globalisten horen we vaak pamfletachtige slagzinnen die de geschillenregeling van de WTO verwijten geheim, verkeerd en ondemocratisch te zijn.

Wanneer de conflicterende lidstaten hun geschil niet onderling kunnen bijleggen wordt er zoals hierboven al vermeld een panel aangesteld van handelsexperts en juristen. Hen wordt verweten weinig of geen ervaring te hebben in zaken die in se buiten de wet staan zoals het milieu, wetenschap of sociale problemen. De meeste panelleden zouden tegen het algemene welzijn zijn en de ongelimiteerde handel steunen. De Europese Unie ijverde daarom voor een permanent panel van een 15 tot 24 fulltime leden. Ze hoopt zo de problemen van de selectie van panelleden op te lossen en voor een professionalisering van het proces te zorgen (Zimmerman 2003).

Tevens verwijten verschillende NGO's en andere onofficiële waarnemers de WTO dat het geschillenbeslechtingsproces achter gesloten deuren plaatsvindt en dat zij de rapporten niet mogen raadplegen. Er wordt geen publiek verslag opgemaakt van de deliberaties en de buitenwereld moet vrede stellen met het finale besluit. Het was de VS dat als eerste ijverde voor het publiek maken van de werking van het panel en de beroepscommissie. Ondertussen is de situatie gewijzigd en in 2005 werden er, voor het eerst in zijn tienjarig bestaan, zowel afgevaardigden van de lidstaten als het publiek toegelaten om hoorzittingen bij te wonen.

Volgens globalinfo.nl veranderde de WTO de geschillenregeling van de GATT met 180 graden. Vroeger kon het panel enkel aanvaard worden wanneer er volledige consensus was. Dit liet staten toe om het rapport te blokkeren als het tegen hun binnenlandse wetgeving in druiste; dit werd echter zelden gedaan. Hierdoor leverde

de oude GATT een basisbescherming van de nationale soevereiniteit. De WTO zet deze aanpak volledig op zijn kop door consensus te eisen voor het tegenhouden van een rapport. Hierdoor wordt de nationale soevereiniteit afgepakt. Het gevolg is volgens hen duidelijk. Door deze manier van werken werkt de WTO met een bindende macht om democratisch gevormde wetten ter bescherming van de bevolking en het milieu te vernietigen, veelal wanneer deze in strijd zijn met regels ten gunste van vrije handel. De grote landen zouden het merendeel van de WTO geschillen gewonnen hebben omdat de ontwikkelingslanden niet de middelen hebben om voor de WTO hun zaak te verdedigen. Door de hoge kost van verdediging, zijn de arme landen sneller geneigd hun wetten aan te passen aan deze van de rijkere landen. Holmes, Rollo en Young zijn in hun onderzoek op zoek gegaan naar het profiel van de geschillen en of de ontwikkelingsgraad van een natie invloed heeft op de mate van geschillen en de beoordeling ervan. Ze kwamen tot de volgende conclusies:

- De mate waarin een land deelneemt aan de internationale handel is een goede indicator om aanvaller en verdediger te onderscheiden.
- De grote afwezigheid van ontwikkelingslanden in de DSB is te wijten aan hun lage handelsvolume.
- Ontwikkelingslanden worden noch als aanvaller noch als verdediger bevoordeeld of benadeeld.
- De meeste geschillen draaien rond de bescherming van de handel en opgedwongen regulatie.

Breuss (1999) stelt dat het gebruik van de geschillencommissie een ondersje is tussen de Noordelijke staten. “Developed countries have by far been the most active users of the Dispute Settlement system, with the G” countries – Canada, EU, Japan and US - accounting for over sixty per cent of all complaints. Three-quarters of the membership has not used the system at all since its inception, and in this group one finds most developing and all the least developed countries” (Breuss en Mavroidis 1999).

Charnovitz bekijkt de positieve kenmerken van het geschillenproces van de WTO. Ten eerste heeft het systeem de macht om als rechter op te treden en iedereen moet er zich aan houden. Ten tweede worden de beslissingen redelijk snel genomen in vergelijking met de nationale rechtspraak en de tijdschema's aan het internationale tribunaal. Ten vierde worden de panels meestal bezet door mensen met een wetenschappelijke expertise (vooral in milieu en gezondheidszaken). Dit is een contradictie met het verwijt hierboven beschreven. Ten vijfde is het experiment met een beroepscommissie geslaagd te noemen: de Appellate Body heeft verschillende beslissingen van het panel op de juiste manier verbeterd. Tot slot zijn de panels en de beroepscommissie er zich van bewust dat ze de WTO akkoorden moeten interpreteren rekening houdend met de context van het publieke internationale recht. Charnovitz noemt echter ook enkele negatieve kenmerken op. Ten eerste wordt gewonnen achter gesloten deuren. Ten tweede laat de beroepscommissie het toe om ongevraagd advies te ontvangen van NGO's, de zogenaamde amicus brief. Ze heeft van deze mogelijkheid echter nog nooit gebruik gemaakt. Ten derde is de beroepscommissie vaak op een arrogante manier tewerk gegaan bij het beoordelen van de bevindingen van het panel.

9. Kritiek op het milieubeleid van de WTO

9.1 Het belang van het milieu binnen de WTO

De belangen van het leefmilieu en deze van de liberale economie botsen vaak. De productie en consumptie van goederen en diensten absorberen, vernietigen en beïnvloeden steeds vaker de natuur. Gelukkig is de mens tot het besef gekomen dat dit niet langer kon doorgaan. We zijn er ons op aarde van bewust geworden dat we afhankelijk zijn van de toestand en het welzijn van de aarde. Vooral in de Westerse wereld is men sinds de jaren zestig onder impuls van een groeiende milieubeweging op zoek gegaan naar manieren om behoud van natuur, “duurzaam beheer” van grondstoffen, het tegengaan van vervuiling en het voorkomen van ernstige verstoringen van ecosystemen, zoals het broeikas-effect, te integreren met de liberale markteconomie. Oplossingen worden vooral gezocht in het beprijzen van de milieuvervuiling en van de handel in milieurechten. De milieudegradatie in het Noorden is verschillend van deze in het Zuiden. In het Noorden is deze gerelateerd aan rijkdom, de externalisering van milieukosten en niet-duurzame productie en aan consumptiepatronen. In het Zuiden is milieudegradatie vooral verbonden met armoede en de noodzaak om grondstoffen te ontginnen voor de wereldmarkt. Volgens de doctrine van het liberale “vrije” wereldhandelssysteem is meer vrijhandel de belangrijkste manier om deze problemen op te lossen. De rijke landen moeten meer en efficiënter technologieën ontwikkelen om zo de vervuilende productietechnieken te vervangen (Hartman 1998). De WTO heeft maatregelen genomen om het milieu en beschermde diersoorten te beschermen. Zo laat artikel XX van het GATT verdrag de lidstaten toe om binnenlandse maatregelen te nemen om “de gezondheid van mensen, dieren of planten te beschermen” (McCulloch 2002b). Deze maatregelen mogen echter niet discriminerend zijn en moeten in dezelfde mate gericht zijn tegen nationale en buitenlandse aanbieders. De WTO kijkt er op toe dat deze maatregelen geen verdoken belemmeringen zijn van de internationale handel. De lidstaten moeten bij het nemen van maatregelen ten gunste van het milieu een wetenschappelijk bewijs leveren en de doelen legitimeren. Onder

de oude GATT bestond er al een toegenomen bewustzijn over de gevolgen van de wereldhandel op het milieu. De toenmalige meerderheid van de lidstaten ging er van uit dat de bestaande GATT regels, indien juist geïnterpreteerd, de milieuproblematiek zouden oplossen. Tijdens de Uruguay ronde werd de Committee on Trade and Environment (CTE) opgericht met als doel de relatie te onderzoeken tussen het milieu en de wereldhandel en zo de geschikte aanpassingen door te voeren in het multilaterale handelssysteem. (O'Brien e.a. 2000).

Een aantal regels van de WTO zijn voor interpretatie vatbaar, de handelsbelangen krijgen vaak voorrang ten opzichte van de bescherming van de natuur. Er zijn tal van cases die deze uitspraak bevestigen. De Verenigde Staten wilden de invoer van tonijn uit Mexico aan banden leggen met als argument dat de Mexicaanse vistechnieken veel dolfijnen zouden doden. De geschillencommissie stelde dat de VS discrimineerde door nieuwe eisen te stellen aan visnetten ter bescherming van dolfijnen. Hoewel deze regeling niet in strijd is met de antidiscriminatieregeling bepaalde de geschillencommissie toch dat het handelsbelemmerend was op grond van artikel XX dat een land niet toelaat op nationaal vlak maatregelen te treffen die de toestand van het milieu in een ander land vieren (McCulloch 2002b). Daartegenover ligt weer een uitspraak over de klacht die Brazilië en Venezuela hadden ingediend naar aanleiding van hogere milieunormen die golden voor buitenlandse aanbieders van ruwe olie, boven binnenlandse aanbieders in de VS. De VS werd op basis van het antidiscriminatieprincipe teruggefloten. Hieruit blijkt dat landen wel milieustandaarden kunnen stellen voor alle aanbieders zolang die in overeenstemming zijn met de regels die gelden voor de binnenlandse aanbieders. Een algemene uitzondering betreft bepalingen die niet-legitieme doelen beogen, zoals aanslagen op de natuur die volgens de geschillencommissie wel te rechtvaardigen zijn. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de bijvangst van dieren die niet met uitsterven worden bedreigd. De geschillencommissie zal bepalen of de getroffen maatregelen gerechtvaardigd zijn en of handelsbeperkende maatregelen wetenschappelijk te verantwoorden zijn. Het is onder de huidige WTO-regels niet toegestaan om ecologisch meer verantwoorde producten die in het buitenland worden geproduceerd, een gunstiger handelstarief te geven dan de teelt van

dezelfde producten maar met een verwoestend effect op de natuur. Differentiatie is dus niet toegelaten, in overeenstemming met met het principe van non-discriminatie.

9.2 Gevolgen van WTO- beleid voor het milieu

De WTO krijgt regelmatig het verwijt te horen dat hun huidige regels allermindst de bescherming van het milieu bevorderen. De productie verplaatst zich in een kapitalistische wereldeconomie naar die locaties waar productie het meest efficiënt is (hoogste opbrengsten bij laagste kosten) en waar dus (meestal) de laagste milieucriteria gelden. Toch maakt de WTO op bepaalde vlakken een uitzondering en moeten de vrijhandelsprincipes wijken. Zo keurt de WTO alle maatregelen goed ter verbetering van het milieu die “legitieme doelen” beogen en ook een wetenschappelijke basis hebben.

De verplaatsing van milieuvervuilende en arbeidsintensieve industrie naar het Zuiden, waar het goedkoper is om milieuvervuilend te produceren wordt op deze manier bevorderd. De schone industrie, zoals de dienstensector en kantoren van de multinationale ondernemingen blijven in het Noorden geconcentreerd. Er worden dus “toxic hotspots” gecreëerd in arme delen van de wereld en “rich spots” elders. Door het vrijmaken van de handel zal de productie dus toenemen, en hierdoor ook de vervuiling. Als de comparatieve voordelen van een land in sterk vervuilende industrieën liggen, zal de handel een sterke specialisatie in deze activiteiten bevorderen en zal de vervuiling dus toenemen (McCulloch 2002b). Gegeven het feit dat dit volgens de liberale grondslag van de WTO een goede ontwikkeling is en gelet het feit dat de geschillencommissie deze principes belangrijker vindt dan milieubescherming, is er mede dankzij de WTO sprake van een directe verslechtering van de relatie tussen ecologie en economie, waarbij de ecologische relaties nog meer ondergeschikt worden verklaard aan neoliberale economische regels.

9.3 Voorstellen voor een beter milieubeleid

In het debat over milieu en de WTO zijn er verscheidene voorstellen gedaan om de belasting op het milieu te beperken, zoals het omdraaien van de bewijslast van handelsbeperkende maatregelen tegen producten die de gezondheid van mens, dier of natuur kunnen schaden. Nu ligt de bewijslast bij de lidstaat die de maatregel neemt. Het betreft dus een voorstel om de bewijslast van het voorzorgsprincipe om te draaien, waarbij staten die beweren dat hun product niet schadelijk is, dit moeten bewijzen in plaats van andersom. Dit zal nadelige gevolgen hebben voor de armere landen die dit soort onderzoek moeilijker kunnen betalen, maar doet wel recht aan bescherming van het milieu.

Handelsbeperkende maatregelen via bepaalde milieunormen worden over het algemeen dan ook vaak gekaderd binnen de Noord - Zuid tegenstelling. Maar dit middel wordt door economen gezien als zelfs slecht voor het milieu. Het nemen van handelsmaatregelen is over het algemeen de minst efficiënte manier om de vervuiling te verminderen, vanwege de neveneffecten: "Het toelaten van discriminatie van buitenlandse producten op basis van verschillen in milieunormen, zal aanleiding geven tot ontoelaatbare bescherming van nationale producenten. (...) Dit zal vooral landen treffen die een comparatief voordeel hebben in producten die op verwerking van grondstoffen gebaseerd zijn. Bij deze groep zijn er heel wat uit Afrika en Latijns-Amerika. Het afremmen van de economische groei in deze landen zal de armoede eerder doen toenemen, en zal ook, omdat armoede leidt tot milieuvervuiling, een negatief effect hebben op de toestand van het milieu (McCulloch 2002b).

10. Kritiek op het TRIPS akkoord

Het TRIPS akkoord (Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights) is één van de akkoorden die werden goedgekeurd bij de oprichting van de WTO in 1995. Het verdrag verplicht alle lidstaten om patentrechten te verlenen aan uitvinders of ontdekkers van nieuwe technologie. Voordat er van het TRIPS- akkoord sprake was bestond er een verschil in de patentwetgeving tussen de landen onderling. De nationale wetgeving werd door ieder land zo opgesteld dat ze aan de behoeften van het land voldeed. Landen zoals India en Brazilië hadden bijvoorbeeld geen patenten op medicijnen om er zo voor te zorgen dat hun armere bevolking toegang had tot deze producten. Bij de ondertekening van het TRIPS- akkoord verbonden alle lidstaten er zich toe om minimum patentstandaarden toe te passen en om iedere vorm van niet-naleving te kunnen aanvechten bij de WTO. De TRIPS- maatregelen laten de lidstaten toe om hun publiek beleid naar eigen goeddunken aan te passen zodat hun behoeften worden bevredigd. Deze flexibiliteit wordt vaak gebruikt door grote multinationals in de geïndustrialiseerde landen op zoek naar grote winsten. De overheden in de ontwikkelingslanden trachten hun binnenlandse producenten aan te moedigen om van de uitzonderingen in het akkoord gebruik te kunnen maken. De geïndustrialiseerde tegenhangers raden dit gebruik dan weer af en zetten deze aanmoediging onder zware druk. Deze ontwikkeling heeft geleid tot kritiek op de TRIPS door de ontwikkelingslanden, NGO's en mensenrechtenactivisten (Deviaiah 2004).

10.1 De draagwijdte van de patentregeling

Volgens artikel 27 van het TRIPS akkoord, moeten de lidstaten patenten verlenen aan alle soorten van technologie, zowel producten als processen. Vroeger verleenden de ontwikkelingslanden enkel patenten aan een proces zodat een concurrent na het zoeken van een andere productiemethode hetzelfde product op een andere manier kon produceren. Op die manier werd binnenlandse technologie aangemoedigd die kon zorgen voor lokale en met minimale kosten geproduceerde

goederen voor de binnenlandse markt. Sommige landen wisten dit voordeel ook op de internationale markt uit te spelen zoals Japan en Zuid-Korea (in de automobielsector) en India (in de farmaceutische sector). Zo werden ze mededingers op de wereldmarkt, vooral door het gebruik van de “reverse engineering” methodologie (Deviaiah 2004).

Onder het akkoord kan alles wat nieuw, inventief en gebruiksvol is gepatenteerd worden. Het akkoord definieert deze woorden echter niet zodat ze voor interpretatie vatbaar zijn voor de patenthouders die vooral gevestigd zijn in de ontwikkelde landen. Volgens het TRIPS akkoord kan een lidstaat geen enkele uitvinding het patentrecht ontzeggen ook als de exploitatie van het product verboden is onder zijn nationale wetten. Zo werd India verplicht vanaf 2005 patenten te verlenen aan farmaceutische producten ondanks het verbod in hun patentwet. Het akkoord laat echter wel toe om patenten te weigeren indien dit nodig is om de publieke orde, de moraal of de gezondheid te beschermen. Door hun acties te verantwoorden als ter bescherming van het welzijn en de gezondheid, geeft deze maatregel de flexibiliteit om het gezondheidsbeleid van een natie te behartigen. Dit is vooral belangrijk in het licht van pandemieën zoals AIDS in de ontwikkelingslanden. De ontwikkelde landen zien dit echter niet als een uitzonderingsvoorwaarde ten gunste van het publieke welzijn. Het is voor de ontwikkelingslanden dan ook moeilijk deze uitzondering te gebruiken om hun burgers te beschermen (Deviaiah 2004).

Artikel 27.3 (b) van het TRIPS- akkoord zegt dat de lidstaten bepaalde soorten van producten mogen uitsluiten van het patentregime. Het gaat dan vooral over dieren, planten en biologische processen. Tezelfdertijd maakt dit artikel onderscheid tussen aan de ene kant dieren en planten die beschermd zijn tegen patenten en aan de andere kant micro-organismen op welke men wel een patent kan nemen. De multinationals maken van dit onderscheid dankbaar gebruik om bredere patenten te krijgen op planten en dieren hoewel het exclusieve recht slechts geldt op de micro-organismen die deel uitmaken van planten of dieren.

10.2 Parallele import

Parallele import vindt plaats als een product dat verkocht wordt door de patenthouder door de koper wordt geëxporteerd naar een land waar de prijs voor hetzelfde gepatenteerde product hoger is. Dit verlaagt de winsten van de patenthouder want hierdoor verlaagt de prijs van het product. Voorbeeld: als de patenthouder A zijn product verkoopt tegen 5 euro in land M en tegen 10 euro in land N dan wordt gezegd dat A aan prijsdiscriminatie doet. Als koper B, het product koopt voor 5 euro in land M en het product exporteert naar land N waar hij het aanbiedt aan 7 euro dan zal het product van A dat hij verkoopt in land M de winst van A verlagen in land N.

Artikel 28 van het TRIPS verleent het exclusieve recht aan de patenthouder om een derde partij te verhinderen het product na te maken, te gebruiken, te koop aan te bieden of te importeren. Er geldt echter een beperking. De voetnoot van artikel 28 zegt dat het volgens artikel 6 voor een land verboden is deze beperking van de intellectuele patenten aan te kaarten voor de DSB (Dispute Settlement Body). De beperking van het patent slaat op het volgende: eens dat de patenthouder het product op de markt heeft gebracht verliest hij alle controle over de acties die worden genomen door de koper, de koper mag het product verkopen, importeren naar andere landen zonder enige hinder. Deze maatregel veronderstelt dat een lidstaat, zonder productiecapaciteiten, producten kan importeren vanuit landen waar het product wordt verkocht aan een lagere prijs. De ontwikkelde landen, en vooral de grote multinationals vrezen dat de markt zal overspoeld worden met goedkope producten die een bedreiging vormen voor hun winst. De multinationals doen er dan ook alles aan om de WTO lidstaten het gebruik van deze maatregel te ontmoedigen. Een goed voorbeeld hiervan is artikel 15c van de South African Medicines and Medical Devices Regulatory Authority Act. Dit artikel gaf de Zuid Afrikaanse Minister van gezondheid de mogelijkheid om in geval van nationale nood dwanglicenties uit te geven aan lokale producenten van medicijnen of parallelle import toe te laten.

Ongeveer 39 multinationals uit de farmaceutische industrie vochten de legaliteit van dit artikel aan bij het South African Supreme Court.

10.3 Uitzonderingen van de toegelaten rechten

Artikel 30 van het TRIPS- akkoord legt een gelimiteerde reeks van uitzonderingen op aan de rechten die aan de patenthouder worden toegekend. De moeilijkheid ligt echter in het identificeren en interpreteren van deze uitzonderingen. Het akkoord zegt het volgende: *“Members may provide limited exceptions to the exclusive rights conferred by patent provided that such exceptions do not unreasonably conflict with the normal exploitation of the patent and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the patent owner, taking account of the legitimate interests of the third parties.”* Dit artikel biedt mogelijkheden voor het publieke beleid en maakt essentiële producten toegankelijker. Termen zoals “onredelijk” en “eenzijdig” zijn echter zo ruim en ongedefinieerd dat ze vaak misbruikt worden zodat de essentie van het artikel verloren gaat, en worden dus door de ontwikkelde landen geïnterpreteerd zoals het hen het beste uitkomt (South Centre 1997)

10.4 Dwanglicenties

De dwanglicentie (compulsory licensing) is een wettelijke optie binnen het TRIPS-akkoord die een overheid toelaat om producten, zelfs al zijn deze nog onder patent, aan te maken voor de binnenlandse markt. Ze geeft hiervoor een “bindende vergunning” aan een lokale producent. In ruil moet de overheid een vergoeding betalen aan de patenthouder. In het akkoord is de term “dwanglicentie” niet terug te vinden. In plaats hiervan gebruikt het de term “zonder toelating van de patenthouder” zodat het kan verstaan worden als een onvrijwillige licentie. Dwanglicenties zijn een goede manier om het gezondheidsbeleid in een land te verbeteren maar de producten mogen enkel bestemd zijn voor de binnenlandse markt. Voor landen die niet beschikken over de juiste lokale productiemiddelen is deze maatregel dan ook van weinig nut. Zowel de ontwikkelingslanden als de ontwikkelde landen hebben

kritiek op deze maatregel. De ontwikkelde landen vrezen dat de producten die onder deze maatregel geproduceerd worden terug zullen vloeien naar het land van de patenthouder waar ze tegen een lagere prijs worden aangeboden (South Centre 1997).

Artikel 31 zegt dat de lidstaten enkel gebruik kunnen maken van deze licenties voor bepaalde commerciële doeleinden of in noodsituaties. Wanneer de dwanglicentie wordt gebruikt voor een andere reden dan hiervoor beschreven wordt er verondersteld dat de draagwijdte van de licentie en de termijn ervan gelimiteerd aard zijn. Het artikel postuleert tevens dat de patenthouder recht heeft op een adequate vergoeding, rekening houdend met de economische waarde van de toelating.

Het grootste probleem met het gebruik van de dwanglicentie is het feit dat iedere uitgave ervan kan worden aangevochten en dat iedere lidstaat kan worden verplicht zijn acties te verantwoorden en te rechtvaardigen. De term “nationale noodzaak” of “extreme urgentie” kan bovendien door de ontwikkelde landen zeer nauw worden geïnterpreteerd zodat het gebruik van de dwanglicentie beperkt is (Deviaiah 2004).

10.5 Conclusie

De vele dubbelzinnigheden in het akkoord en de enge interpretatie van de maatregelen door de ontwikkelde landen en zijn multinationale ondernemingen verzwakken de inspanningen van de ontwikkelingslanden om hun publieke beleid te verbeteren. Dit is het duidelijkst in Afrika, waar miljoenen mensen lijden aan het HIV/AIDS virus en geen toegang hebben tot de medicijnen die ze nodig hebben. Dit voorbeeld toont aan dat het TRIPS- akkoord gebruikt wordt door de ontwikkelde landen om de belangen van de machtige farmaceutische industrie te behartigen. De anti-globalisten verwijten de WTO op deze manier mensen te doden door hen levensnoodzakelijke medicijnen te ontfemen. Bovendien zondigt de WTO volgens hen tegen haar eigen credo want met vrijmaking van handel heeft dit niks meer te maken. Een bedrijf kan voor jaren een monopolie verwerven en er is geen sprake

meer van vrije concurrentie of vrije keuze voor de consument. Wederom klagen de anti-globalisten de voorkeursbehandeling voor de grote multinationals aan binnen de WTO. De farmaceutische concerns verdienen grof geld met hun alleenrecht op medicijnen tegen tropische ziektes waarmee de arme landen op grote schaal kampen.

11. Conclusie

Deze eindverhandeling toont aan dat de Wereldhandelsorganisatie een zeer machtige organisatie is. Het is dan ook niet te verwonderen dat ze veel tegenwind krijgt. Aangezien de WTO als de bezieler van de hedendaagse economische globalisering wordt beschouwd is het evident dat ze de absolute vijand is van de anti-globalisten.

De anti-globalisten kunnen worden opgedeeld in verschillende subgroepen naargelang hun ideologische achtergrond en actiepunten. Deze diversiteit is zowel een voordeel als een nadeel voor de anti-globalisten. Het is immers moeilijk voor hen zich te profileren als een ernstige deelnemer aan het globalisatiedebat wanneer ze te kampen hebben met dubbele agenda's en een gebrek aan interne transparantie. Het valt echter niet te ontkennen dat de grote verscheidenheid van meningen niettemin een verrijking kan betekenen.

Het antwoord op de vraag waarom de anti-globalisten tegen de WTO zijn wordt ons gegeven door de verschillende kritieken op de WTO te onderzoeken. De anti-globalisten formuleren hun verwijten vaak met pamfletachtige slagzinnen, het is dan ook nodig deze te voorzien van een gefundeerde argumentatie.

Ondanks de op het eerste gezicht goed werkende structuur en mechanismen zien we dat de WTO er niet in slaagt zich te vrijwaren van ernstige mankementen. De anti-globalisten zijn tegen de WTO omdat deze de ongelijkheden in de wereld alsmear zouden vergroten. De structuur en werking van de WTO zijn zodanig opgebouwd dat de ontwikkelingslanden niet actief kunnen deelnemen aan de onderhandelingen.

De nationale belangen primeren binnen de WTO en vaak worden deze tegen elkaar uitgespeeld. Dit zorgt voor een stroef beleid en vaak zullen de machtigste landen hun

slag thuishalen. Wanneer er coalities worden gevormd blijkt de groep minst ontwikkelde landen onvoldoende in staat een vuist te maken.

De kritiek op het GATS komt voort uit het feit dat de WTO er niet in slaagt duidelijk te maken welke diensten onder het akkoord vallen. De anti-globalisten wijzen daarenboven op de gevaren die een liberalisering van diensten met zich meebrengt. De armste gelederen in de maatschappij zullen zich moeten tevreden stellen met diensten van de laagste kwaliteit of hebben geen toegang meer tot essentiële voorzieningen zoals onderwijs en gezondheidszorg.

De geschillenregeling (DSB) zou volgens de anti-globalisten een geheim, verkeerd en ondemocratisch orgaan zijn. Bovendien zorgt de hoge kost van de verdediging voor het Dispute Settlement Body ervoor dat de arme landen sneller geneigd zijn hun wetten aan te passen aan deze van de rijkere landen.

De WTO kijkt er op toe dat de milieureglementering in de lidstaten geen verdoken handelsbelemmeringen zijn. Hierin zouden ze volgens de anti-globalisten niet slagen. Ze verwijten de WTO dat de handelsbelangen vaak voorrang krijgen ten opzichte van de bescherming van de natuur. De huidige milieubescherming is niet effectief aangezien de productie zich verplaatst naar locaties waar de laagste milieucriteria gelden.

Tot slot hebben de anti-globalisten kritiek op het TRIPS akkoord. De WTO zou met dit akkoord de belangen van de farmaceutische industrie behartigen en zo de toegang tot levensnoodzakelijke medicijnen ontzeggen aan miljoenen mensen in nood.

Bibliografie

Anderson, K. (1998) 'Environmental and labor standards: What role for the WTO?' *in* Krueger, A.(ed.), *The WTO as an International Organisation*, Chicago, The University of Chicago Press, p. 59-82

Barlow (2001) *The Last Frontier* The ecologist, Vol. 31 No. 1, February 2001. General Agreement on Trade in Services. Press Briefing-March, 2001

Barrez, D. (2001) *De antwoorden van het antiglobalisme: van Seattle tot Porto Alegre*, Gent, Globe

Bhagwati, J. (2004) *In defense of globalization*, Oxford, Oxford University Press

Blackhorst, R. (1998) 'The Capacity of the WTO to Fullfill Its Mandate' *in* Krueger, A.(ed.), *The WTO as an International Organisation*, Chicago, The University of Chicago Press, p. 31-58

Carbaugh, R. (2000) *International economics*, Cincinnati, South Western College

Charnovitz, S. (2001), *Rethinking WTO Trade Sanctions*, American Journal of International Law vol. 95 No. 4 (Oct., 2001), pp. 729-823

Cohen, D. (2006), *Globalization and its enemies*, Cambridge, MIT Press

Cox, R. (1987) *Production, Power, and World Order*, New York, Columbia University Press

Cuyvers, L. et al (red.) (2002) *Internationale economie*, Antwerpen, Garant

Cuyvers, L. en Kerremans, B. (2005) *Internationale Organisaties* (2e druk), Antwerpen, Garant

Gilpin, R. (1987) *The political economy of international relations*, Princeton, Princeton University Press

Goldstein, J. (1998) 'International Institutions and Domestic Policies' in Krueger, A.(ed.), *The WTO as an International Organisation*, Chicago, The University of Chicago Press, p. 161-180

Gould, E. (2005) CCPA Canadian Centre for Policy Alternatives Volume 6, Number 4 November 28, 2005 How the GATS Undermines the Right to Regulate

Hartman, F. (1998) 'Towards a Social ecological Politics of Sustainability' in Keil, R. et al. (red.), *Political ecology: Global and Local*, London, Routledge

Heinz Hauser and Thomas A Zimmerman 2003 appeared on the forum " The WTO after Cancun" in *Intereconomics- review of european economic policy*, volume 38, number 5, September/octobr 2003 pp 241-245 *The Challenge of Reforming the WTO Dispute Settlement Understanding*

Henderson, D. (1998) 'International Agencies and Cross-Border Liberalization: The WTO in Context' in Krueger, A.(ed.), *The WTO as an International Organisation*, Chicago, The University of Chicago Press, p. 97-130

Hoedeman, O en Doherty; A (2002) 'Eendracht maakt macht: het tegenoffensief na Seattle' in Lubbers, E., *Schone schijn. Smerige streken in de strijd tussen burgers en bedrijven*, Amsterdam, Fagel

Hoekman, B en Kosteci, M. (2001) *The political economy of the World Trading System* (2e druk) : the WTO and beyond, Oxford, Oxford University Press

Hoekman, B. (2002) *Development, trade, and the WTO : a handbook* , Washington D.C., World Bank

Holmes, Peter S., Rollo, Jim and Young, Alasdair R. (2003), *Emerging Trends in WTO Dispute Settlement: Back to the GATT?* (September 2003). World Bank Policy Research Working Paper No. 3133

John H. Jakson february 9, 1998 *Dispute Settlement in the WTO: Policy and Jurisprudential Consideration*, The University of Michigan

Kegley, C. en Wittkopf, E. (1997) *World Politics: Trend and Transformation* (4e druk), New York, St. Martin's Press

Khor, M. (1998) *De Ministerconferentie in Singapore: alweer nieuws op de agenda* In NoordZuid Cahier, juni 1998

Krueger, A. (ed.) (1998) *The WTO as an International Organisation*, Chicago, The University of Chicago Press

Lipsey, R. e.a. (red.) (1998) *Economics* (12e druk), Massachusetts, Addison Wesley Longman

Maes, M (2002) Met hoop op beterschap. Besluitvorming in de Wereldhandelsorganisatie in de Meyer, R. en Vervliet, E. (red.) *Tijd om te handelen, vragen bij de Wereldhandelsorganisatie*, NoordZuid cahier nr. 2 jaargang 27, mei 2002. pp. 107-116

Mavroidis, P. et al (red.) (1999) *Is the use of the WTO Dispute Settlement system biased?*, CEPR Discussion Paper, no. 2340

Mccullogh, N. et al (red.) (2002a) 'Internationale handel en Milieubescherming' in *Tijd om te handelen, vragen bij de Wereldhandelsorganisatie*, NoordZuid cahier nr. 2 jaargang 27, mei 2002.

Mccullogh, N. et al (red.) (2002b) 'Handel en arbeidsnormen' in de Meyer, R. en Vervliet, E. (red.) *Tijd om te handelen, vragen bij de Wereldhandelsorganisatie*, NoordZuid cahier nr. 2 jaargang 27, mei 2002

Meyer, de D. (1998) *Pijnpunten in de werking van de Wereldhandelsorganisatie*, NoordZuid Cahier, juni 1998

Naert, P. et al (red.) (2000), *Globalisering*, Tielt, Lannoo

Norberg, J. (2002) *Leve de globalisering*, Antwerpen, Houtekiet

O'Brien, R. (2000) *Contesting Global Governance Multilateral Economic Institutions and Global Social Movements*, Cambridge, Cambridge University Press

Odell, J. en Eichengreen, B. (1998) 'The United States, the ITO, and the WTO: Exit Options, Agnet Slack, and Presidential Leadership' in Krueger, A.(ed.), *The WTO as an International Organisation*, Chicago, The University of Chicago Press, p. 181-209

Opschoor, H. (1994) 'Market Forces as causes of Environmental Degradation' In Zweers, W. en Boersema, J. *Ecology, Technology and Culture. Essays in Environmental Philosophy*, Cambridge, The White Horse Press

Salvatore, D. (2004) *International economics* (6^e druk), Londen, Prentice Hall International

Scholte, J. e.a. (1998) *The WTO and Civil Society*, CSGR Working Paper No. 14/98. July 1998

Stiglitz, J. (2002), *Perverse globalisering*, Utrecht, Spectrum

Stiglitz, J. en Charlton, A. (2005) *A fair trade for all*, Oxford, Oxford University Press

Sorros, G. (2002) *Globalisering*, Amsterdam, Contact

Vandaele, J. (2005) *Het recht van de rijkste: hebben andersglobalisten gelijk?*, Antwerpen, Houtekiet

Vander Stichele, M. (1998) *Hoe de WTO democratische principes met de voeten treedt*, NoordZuid Cahier juni 1998

Van Overtveldt, J. (2002) *Marktzege(n): zes aanklachten tegen het antiglobalisme*, Kapellen, Pelckmans

Van Liemt, G. (2002), *Het wereldbeeld van antiglobalisten*, Stichting maatschappij en onderneming

Van Roozendaal, G. (2002) *Trade Unions and Global Governance: The Debate on a Social Clause*, London, Continuum

Went, R. (1996) *Grenzen aan de globalisering?*, Amsterdam, Spinhuis

Williams, M. (1994) *International Economic Organisations and the Third World*, London, Harvester Wheatsheaf

WTO (2001), *Trading into the Future*, Genève, WTO Publications, March 2001. 2nd edition Revised

WTO (2002), *10 common misunderstandings about the WTO*, Genève, WTO Publications

Elektronische bronnen

Blanpain, R. (2006) *De wereld, ons marktpllein* geraadpleegd op 15.04.2006
<http://www.cer-leuven.be/blanpain/standpunten/meerglobalisering.htm>

Breuss, F. (1999) *WTO Dispute Settlement from an Economic Perspective - More Failure than Succes?* Vienna, Austria geraadpleegd op 12.03.2006 <http://fgr.wu-wien.ac.at/institut/ef/wp/WP39.pdf>

Chambre de commerce et d'industrie de paris (2003). *the reform of thet dispute settlement body* 03.04.2006, CCIP
<http://www.etudes.ccip.fr/archrap/pdf03/dur0304eng.pdf>

Deviaiah, V. (2004) *TRIPS, patents and public policy: A pot of gold and a tale of woes!* geraadpleegd op 10.04.2006 InfochangeIndia:
http://www.infochangeindia.org/Intellectual_Pro_Rts_08.jsp

Friends of the earth (2005) *WTO transparency, democracy, and power* geraadpleegd op 16.11.2005, friends of the earth:
<http://www.foei.org/trade/activistguide/democ.htm>

Khor, M. 1999, Third World Network. *Civil Society's Interaction with the WTO* geraadpleegd op 16.03.2006
http://www.fimcivilsociety.org/etud_khor_english_text.html

Khor, M. (2003), Third World Network. "Transparency and participation in the WTO decision-making process and procedures"
<http://www.twinside.org.sg/title/twr153a.htm>

Websites

www.wsf.be

www.worldvision.nl

www.southcentre.org

www.worldbank.org

www.wto.org

www.imf.org

www.oxfam.be

www.pgaconference.org

www.attac.be

www.globalisationguide.org

www.wikipedia.nl

Auteursrechterlijke overeenkomst

Opdat de Universiteit Hasselt uw eindverhandeling wereldwijd kan reproduceren, vertalen en distribueren is uw akkoord voor deze overeenkomst noodzakelijk. Gelieve de tijd te nemen om deze overeenkomst door te nemen en uw akkoord te verlenen.

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

Waarom zijn de anti-globalisten tegen de WTO ?

Richting: **Licentiaat in de toegepaste economische wetenschappen**

Jaar: **2006**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt houdt in dat ik/wij als auteur de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij kan reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

U bevestigt dat de eindverhandeling uw origineel werk is, en dat u het recht heeft om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. U verklaart tevens dat de eindverhandeling, naar uw weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

U verklaart tevens dat u voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen hebt verkregen zodat u deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal u als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze licentie

Ik ga akkoord,

Stijn MONIQUET

Datum: